

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΚΑΚΟΛΥΡΗ*

Ο ΝΤΕΡΙΝΤΑ, Ο ΡΟΥΣΣΩ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ

Γιὰ τὸν Ντεριντὰ ἡ «μεταφυσικὴ τῆς παρουσίας» (τόσο παλιὰ ὅσο ὁ Πλάτωνας) ἔχει παντοῦ καὶ πάντα ὑποβιάσει τὸ γραπτὸ σημεῖο καὶ συλλάβει τὴ γλῶσσα σύμφωνα μὲ τὶς μεταφορὲς τῆς αὐτο-παρουσίας καὶ τῆς φωνῆς. Γιὰ νὰ ἀποκαλύψει καὶ νὰ ἀμφισβητήσῃ αὐτὸν τὸν ὑποβιβασμό, ὁ Ντεριντὰ ἀφιερώθηκε στὴ δεκαετία τοῦ '60 σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἐσωτερικὲς ἀναγνώσεις φιλοσόφων, ὅπως ὁ Πλάτωνας, ὁ Ρουσσώ, ὁ Χέγκελ, ὁ Χοῦσερλ καὶ ὁ Λέβι-Στρώς. Σκοπὸς τοῦ ἦταν νὰ δείξει ὅτι κάθε προσπάθεια ὑποταγῆς τῆς γραφῆς στὴν ἄμεση ἐκφραστικότητα καὶ πλήρη αὐτο-παρουσία τῆς ὁμιλίας εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ προϋποθέτῃ ἓνα πρότερο σύστημα γραφῆς, τὸ ὁποῖο βρίσκεται σὲ διάσταση μὲ τὴ δεδηλωμένη πρόθεση τοῦ συγγραφέα. Σὲ κάθε μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀναγνώσεις, ἡ μέθοδος τοῦ Ντεριντὰ ἦταν νὰ παραμένει ἐπιμελῶς πιστὸς στὸ γράμμα τοῦ κειμένου καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν μονίμως μιὰ τεχνικὴ, ἐσωτερικὴ ἀνάλυση, μέσα στὴν ὁποία ἡ σχέση αὐτῶν τῶν κειμένων μὲ τὴν γενικὴ ἱστορία τῆς μεταφυσικῆς διαρκῶς ὑποδηλώνεται, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν ἐκτίθεται μὲ ἓνα συστηματικὸ τρόπο.

Τὸ κίνημα ἐνάντια στὴ μεταφυσικὴ σὲ καμία περίπτωση δὲν ἐγκαινιάζεται ἀπὸ τὸν Ντεριντὰ. Ὁ ἴδιος ὁ Ντεριντὰ ἐπιμένει ὅτι τὸ ἔργο του θὰ πρέπει νὰ κατανοηθεῖ ὡς μιὰ συνέχεια τῆς κριτικῆς τοῦ Νίτσε, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Χάιντεγгер, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπανάγνωση τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας λειτουργεῖ ὡς ἓνα συχνὰ ἐπαναλαμβανόμενο προ-κειμένο γιὰ τὴν ντεριντιανὴ ἀποδόμηση. Ἀκολουθώντας τὴν ταύτιση ποὺ προτείνεται ἀπὸ τὸ Νίτσε, ὅλων τῶν μεταφυσικῶν συστημάτων μὲ τὴ θεολογικὴ ἐρώτηση, ὁ Χάιντεγгер ἔφθασε στὴν ἀντίληψη τῆς μεταφυσικῆς ὡς «ὄντοθεολογίας», δηλαδὴ στὸν καθορισμὸ τοῦ Εἶναι ὡς παρουσίας. Ἀπὸ τὸν Παρμενίδη, τὸν Πλάτωνα καὶ μετὰ, λέει ὁ Χάιντεγгер, τὸ Εἶναι νοεῖται ὡς μιὰ ἀπλὴ ἐνότητα, μιὰ πλήρως αὐτο-παροῦσα καταγωγὴ ἢ ἓνα θεμέλιο. Ὁ Χάιντεγгер ἀνάλογα εἶδε ὡς χρέος τῆς ἀποσύνθεσης (Destruktion) τῆς μεταφυσικῆς τὴν ἀκατάπαυστη διερώτηση γύρω ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ Εἶναι ὅπως αὐτὸ εἶχε ἀποδοθεῖ ἀπὸ τὴν ὄντοθεολογία, καὶ τὴν ἐπιδίωξη μιᾶς θεμελίωσης τοῦ Εἶναι περισσότερο πρωταρχικῆς ἀπὸ αὐτὴ τῆς μοναδικῆς καὶ ἀδιαίρετης αὐτο-παρουσίας.

Στὸ μεταγενέστερο ἀπὸ τὸ *Εἶναι καὶ Χρόνος* ἔργο του ὁ Χάιντεγгер ρητὰ ἀναζήτησε αὐτὸ τὸ πρωταρχικὸ (καὶ ἀθεμελίωτο) θεμέλιο τοῦ Εἶναι σὲ αὐτὸ ποὺ ἀποκάλεσε ὡς «ὄντολογικὴ διαφορά», δηλαδὴ στὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ Εἶναι καὶ στὰ ὄντα. Αὐτὸ ποὺ ἡ σκέψη τοῦ Εἶναι ὡς παρουσία ἀμελεῖ, εἶναι ὅτι τὸ Εἶναι ὡς ἀφαίρεση δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὰ ὄντα-ποῦ-εἶναι, ὅτι ἡ ὑπαρξὴ δὲν εἶναι ἴδια καὶ ἡ αὐτὴ μὲ τὰ ὑπάρχοντα. Τὸ Εἶναι εἶναι κάτι μὲ καὶ πρὸς τὸ ὁποῖο τὰ ὄντα διατηροῦν μιὰ σχέση, καὶ πάνω στοῦ ὁποῖου τὴν ὑπόσχεση διανοίγονται.

Ἡ «ὄντολογικὴ διαφορά», ὅπως ὁ Χάιντεγгер ἐπιμένει, ἀποτελεῖ τὸ πρωταρχικὸ

* Ὁ Γεράσιμος Κακολύρης εἶναι Δρ Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Ξεσέξ τῆς Ἀγγλίας.

μὴ-σκεπτέο τῆς μεταφυσικῆς, τὴν ἀφετηρία τῆς, κάτι ποὺ καθιστᾷ ἀδύνατο τὸ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς τὴν «ὄντολογικὴ διαφορὰ» μέσα στοὺς ὀρίζοντες τῆς δυτικῆς ὄντο-θεολογίας. Τὸ νὰ σκεφτοῦμε τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ εἶναι καὶ στὰ ὄντα συνεπῶς σημαίνει νὰ σκεφθοῦμε τὸ τέλος τῆς μεταφυσικῆς, δηλαδή, τοῦ εἶναι-ὡς-παρουσίας.

Ὁ Ντεριντὰ ἀποδέχεται τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐγκυρότητα τόσο τῆς ἱστορίας τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Χάιντεγгер, ὡς ἱστορίας τοῦ καθορισμοῦ τοῦ εἶναι ὡς παρουσίας, ὅσο καὶ τὴν ἐπιδίωξη τῆς πρόκλησης ἑνὸς ρήγματος σὲ αὐτὴν τὴν παράδοση μέσω τῆς σκέψης τῆς ὄντολογικῆς διαφορᾶς. Προϋποθέτοντας, συνεπῶς, ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶναι βαθιὰ προβληματικά στὴν ἀνάγνωση τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὸ Χάιντεγгер, ἡ ντεριντιανὴ ἀποδόμηση ἀναλαμβάνει τὸ ἔργο νὰ καταστήσει ριζοσπαστικὲς τὶς δύο αὐτὲς πλευρὲς τῆς χαϊντεγгерιανῆς σκέψης. Τὸ πρῶτο στάδιο τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐπανεπεξεργασία τῆς χαϊντεγгерιανῆς ἱστορίας τῆς μεταφυσικῆς ὡς παρουσίας σὲ σχέση, αὐτὴ τὴ φορά, μὲ τὴν ἀνύψωση τῆς ὁμιλίας πάνω ἀπὸ τὴ γραφή. Σύμφωνα μὲ τὸν Ντεριντὰ, ἡ ἰδέα τῆς ὁμιλίας, ταυτιζόμενης διαρκῶς μὲ μιὰ ὁλοκληρωτικὰ παρούσα σημασία, σχετίζεται μὲ τὴν ἰδέα τῆς παρουσίας ἐν γένει (ΠΓ 79/DLG 63/OG 43). Ἡ βάση αὐτοῦ τοῦ συστήματος ἐδράζεται στὴ συσχέτιση τοῦ σημαινόμενου μὲ τὴν παρουσία καὶ τοῦ σημαίνοντος μὲ τὴν ἀπουσία μιᾶς σημαινόμενης παρουσίας (ΠΓ 39/DLG 31/OG 18).

Ὁ «λογοκεντρισμός» προσδιορίζει μιὰ σκέψη ἐπικεντρωμένη στὸ λόγο, ὅπου ἡ ἔννοια τοῦ «λόγου» δὲν προσδιορίζει μόνο τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐπιστήμη ἢ τὴ λογικὴ, ἀλλὰ τὴν ὁλότητα τοῦ ἐννοιολογικοῦ συστήματος τῆς δυτικῆς μεταφυσικῆς: τὸ πράγμα-καθ' ἑαυτό, τὴν οὐσία, τὴν καταγωγή, τὴν καθαρὴ συνείδηση, τὴν ταυτότητα, τὴν παρουσία ἢ τὸ εἶναι-ὡς-παρουσία. Τὸ σημεῖο στὸ ὁποῖο ἡ σκέψη τοῦ Ντεριντὰ φέρεται ὡς νὰ ἀποκλίνει ἀπὸ αὐτὴ τοῦ Χάιντεγгер εἶναι ὅταν ὁ πρῶτος ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ μεταφυσικὸς καθορισμὸς τοῦ εἶναι-ὡς-παρουσίας μπορούσε νὰ εἶχε παραχθεῖ μόνο ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ ὑποβιβασμοῦ τῆς γραφῆς ἀπὸ τὸ λογοκεντρισμό. Ὁ λογοκεντρισμὸς εἶναι συνεπῶς ἡ πρωταρχικὴ προϋπόθεση τῆς ὄντο-θεολογίας, μὲ τὴν τελευταία νὰ ἔχει παραχθεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐξιδανίκευσης τοῦ λόγου ἢ μιᾶς σημασίας ὁλοκληρωτικὰ παρούσας στὸν ἑαυτό τῆς. Θεμελιώδης προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς σκέψης τῆς παρουσίας στὴν ἀπαρχὴ τῆς μεταφυσικῆς εἶναι ἡ καταπίεση τοῦ σημαίνοντος σὲ σχέση μὲ τὸ σημαινόμενο, ὅπου ἡ πρωταρχικότητα τοῦ σημείου ἀνα-παριστᾷ τὴν παρουσία-στὴν-ἀπουσία-τῆς σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὴν παρουσία-καθεαυτή. Ὁ λογοκεντρισμὸς δὲν ἀποτελεῖ ὁ ἴδιος μέρος τῆς μεταφυσικῆς τῆς παρουσίας· ἡ μεταφυσικὴ τῆς παρουσίας εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ λογοκεντρισμοῦ. Ὁ ὑποβιβασμὸς τῆς γραφῆς συνιστᾷ τὴν ἀναγκαίαν καὶ ἐπαρκῆ προϋπόθεση ὑπαρξῆς τῆς ἐποχῆς τῆς ὄντοθεολογίας· ἔχει παραγάγει τὴ «μέγιστη ὁλότητα... μέσα στὴν ὁποία γεννήθηκαν, χωρὶς ποτὲ νὰ θέσουν τὴ ριζικὴ ἐρώτηση τῆς γραφῆς, ὅλες οἱ δυτικὲς μέθοδοι ἀνάλυσης, ἐξήγησης, ἀνάγνωσης ἢ ἐρμηνείας» (ΠΓ 84/DLG 68/OG 46).

Αὐτὴ ἡ ἐπισήμανση προετοιμάζει τὸ δρόμο γιὰ τὴ δεύτερη φάση τῆς προσπάθειας τοῦ Ντεριντὰ νὰ περάσει μέσα καὶ πέρα ἀπὸ τὴ χαϊντεγгерιανὴ ἀποσύνθεση (Destruktion) τῆς μεταφυσικῆς. Ἐὰν ἡ λήθη τῆς γραφῆς, τοῦ σημείου, τοῦ «ἵχνους»,

ὅπως ὁ Ντεριντά συχνὰ τὸ ἀποκαλεῖ, ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση τῆς ὑπαρξῆς τῆς ἐποχῆς τῆς μεταφυσικῆς —πέρα καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν καθορισμὸ τοῦ Εἶναι ὡς παρουσίας—, τότε ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ σημαίνοντος θὰ ἀποδεσμεύσει μιὰ προ-καταγωγικὴ διαφορὰ ἀκόμα περισσότερο πρωταρχικὴ ἀπὸ αὐτὴν ἀνάμεσα στὸ Εἶναι καὶ τὰ ὄντα. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού ἡ μεταφυσικὴ ἐδράζεται πάνω σὲ μιὰ προνομιοῦχο φωνή, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ δια-γραφὴ τῆς γραφῆς, τότε ἡ διάρρηξη τῆς μεταφυσικῆς θὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴ σκέψη μιᾶς «ἀρχι-γραφῆς» (*arche-écriture*), ἡ ὁποία προηγεῖται τῆς ὄντολογικῆς διαφορᾶς, ὡς τὸ ἄσχεπτον τῆς μεταφυσικῆς· μιᾶς γραφῆς νοούμενης ὡς διαφορᾶς (*différance*), μιᾶς διαφορικῆς καὶ ἀναβαλλόμενης (μὴ)-ἀρχῆς, ἡ ὁποία παράγει ὅχι μόνο τὴν ψευδαίσθηση τῆς πλήρους παρουσίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν πιθανότητα τῆς διαφοροποίησης ἐν γένει (συμπεριλαμβανομένης αὐτῆς μεταξὺ Εἶναι καὶ ὄντων).

Στὸ *Περὶ Γραμματολογίας*, ὁ Ντεριντά ἀποπειρᾶται τόσο νὰ καταδείξει μιὰ «ἱστορικὴ μορφή» ἢ «ἱστορικὴ ὁλότητα» (ΠΓ 9-10/DLG 8/OG lxxxix), δηλαδὴ αὐτὴν τοῦ «ὑποβιβασμοῦ τῆς γραφῆς» ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς μεταφυσικῆς, ὅσο καὶ νὰ ἀποδομήσει αὐτὴν τὴν «ἱστορικὴ ὁλότητα» στὴ βάση τῶν ἀνατρεπτικῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς τῆς ὑποβιβασμένης γραφῆς. Σὲ αὐτὴν τὴν κατάδειξη τοῦ «ὑποβιβασμοῦ τῆς γραφῆς» ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς μεταφυσικῆς, ὅσο καὶ στὴν ἐπακόλουθη ἀνάληψη τῆς ἀποδόμησης αὐτῆς τῆς ἱστορίας, ὁ Ντεριντά ἐπισυγκεντρώνεται σὲ τρεῖς περιπτώσεις, τρία «παραδείγματα», τρεῖς συγγραφεῖς: τὸν Σωσύρ, τὸν Λέβι-Στρώς καὶ τὸν Ρουσσώ. Τὸ «πaráδειγμα», στὸ ὁποῖο ἀποδίδεται προεξέχων ρόλος, εἶναι αὐτὸ τοῦ Ρουσσώ, τὸ ὁποῖο καταλαμβάνει σχεδὸν ὅλο τὸ δεύτερο μέρος τοῦ *Περὶ Γραμματολογίας*. Δύο εἶναι τὰ κείμενα τοῦ Ρουσσώ στὰ ὁποῖα ἡ ἀποδομητικὴ ἀνάγνωση ἐπικεντρώνει τὴν προσοχή της περισσότερο: οἱ *Ἐξομολογήσεις* καὶ τὸ *Δοκίμιο γιὰ τὴν Καταγωγὴ τῶν Γλωσσῶν*.

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ «ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ» ΤΟΥ ΡΟΥΣΣΩ

Ὁ Ντεριντά παρουσιάζει τὶς διαπιστώσεις του ὡς πιὸ περισσότερο ἐκτεταμένες καὶ σημαντικὲς ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ ἀνάλυση τοῦ Σωσύρ, τοῦ Λέβι-Στρώς ἢ τοῦ Ρουσσώ. Οἱ παραπάνω συγγραφεῖς ἀποτελοῦν «παραδείγματα» ἐνὸς γενικότερου φαινομένου. Ἀποτελοῦν μέρος τῆς διαδικασίας χρησιμοποίησης ἐνὸς παραδείγματος ἀπὸ τὸ ὁποῖο παράγεται ἓνας πιὸ γενικότερος, σχεδὸν καθολικὸς νόμος ἢ κανόνας· τῆς διαδικασίας, ἡ ὁποία εἶναι γνωστὴ στὴν παραδοσιακὴ μεταφυσικὴ ὡς ἀπαγωγή. Ἡ ἀποδόμηση ἐπικαλεῖται τὴ μεταφυσικὴ δομὴ τῆς «παραδειγματικότητας», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὑπάρχει κάτι στὴν περίπτωση τοῦ Σωσύρ, τοῦ Λέβι-Στρώς ἢ τοῦ Ρουσσώ πού προχωρᾷ πέρα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς συγγραφεῖς (ΠΓ 84/DLG 68/OG 46). Ὁ Ντεριντά θέτει τὶς φιλοδοξίες του ὡς ἀκολούθως: «αὐτὸς ὁ δείκτης καὶ μερικοὶ ἄλλοι... μᾶς δίνουν ἤδη τὸ ἀσφαλὲς μέσο νὰ θίξουμε τὴν ἀποδόμηση τῆς μέγιστης ὁλότητας — τὴν ἔννοια τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴ λογοκεντρικὴ μεταφυσική» (ΠΓ 84/DLG 68/OG 46).

Ὁ Ντεριντά ἀνοίγει τὸ δεύτερο μέρος τοῦ *Περὶ Γραμματολογίας* μὲ τὴν ἀναγνώριση ὅτι, ἐάν πρόκειται νὰ χρησιμοποιήσει τὸν Ρουσσώ ὡς ἓνα «πaráδειγμα»,

τότε θα πρέπει να προσφέρει επιχειρήματα γι' αυτήν του την επιλογή. Δηλαδή, θα πρέπει, όπως υπογραμμίζει ο ίδιος, να «δικαιολογήσουμε την έκλογή» του Ρουσώ ως παραδείγματος. Όπως επισημαίνει η Irene Harvey, στο «Derrida and the Issues of Exemplarity»¹, δεν είναι η ίδια η διερώτηση γύρω από τη χρησιμοποίηση της έννοιας της παραδειγματικότητας αυτή που απασχολεί τον Ντεριντά, αλλά αυτή της έκλογής του συγκεκριμένου παραδείγματος. Ο Ντεριντά τοποθετεί το ζήτημα με τον ακόλουθο τρόπο: «Επειδή όμως ετοιμαζόμαστε να πραγματευτούμε εκείνο που, χρησιμοποιώντας την ίδια γλώσσα με την ίδια δυσπιστία, αποκαλούμε «παράδειγμα», πρέπει τώρα να δικαιολογήσουμε την έκλογή μας» (ΠΓ 175/DLG 145/OG 97).

Το ζήτημα της «παραδειγματικότητας» ως ένα πρόβλημα από μόνο του, παρακάμπτεται αυτοστιγμεί. Ο Ντεριντά αρκείται στην παρατήρηση ότι η έννοια της «παραδειγματικότητας» δεν μπορεί παρά να είναι μια μεταφυσική έννοια και ως εκ τούτου, «υπό την αυστηρή έκδοχή του όρου, είναι απαράδεκτη» (ΠΓ 8/DLG 7/OG lxxxix). Γι' αυτό, θα πρέπει να χρησιμοποιείται τουλάχιστον με «δυσπιστία» (ΠΓ 175/DLG 145/OG 97). Τίποτα, όμως, άλλο δε λέγεται πέρα από αυτό. Ερωτήματα του τύπου γιατί ο Ντεριντά χρειάζεται ένα παράδειγμα, γιατί χρειάζεται ο Ρουσώ να μετατραπεί σε παράδειγμα, τί είδους προβλήματα εγείρονται αναφορικά με τις συνθήκες δυνατότητας μιας τέτοιας μετατροπής, τί σημαίνει να αποδώσουμε «παραδειγματική αξία» ή «προνόμιο» σ' ένα κείμενο ή ένα σύνολο κειμένων ή αν και πώς είναι κάτι τέτοιο εφικτό, δε θα βρουν ποτέ τον δρόμο τους προς το *Περί Γραμματολογίας*. Οί παραπάνω ερωτήσεις υποκαθίστανται από το ερώτημα της «έκλογής», δηλαδή από το ερώτημα της δικαιολόγησης των όρων της απόδοσης συγκεκριμένου «προνομίου» ή «παραδειγματικής αξίας» σε ένα όρισμένο κείμενο ή συγγραφέα: «Αραγε γιατί να αποδώσουμε στην “έποχή του Ρουσώ” “παραδειγματική” αξία; Ποιό είναι το προνόμιο του Ζαν-Ζακ Ρουσώ μέσα στην ιστορία του λογοκεντισμού;...» (ΠΓ 175/DLG 145/OG 97). Ως εκ τούτου, ο Ντεριντά αποφεύγει να δικαιολογήσει τη χρήση που κάνει της έννοιας της «παραδειγματικότητας». Αντί αυτού, προτιμά να επικεντρώσει στη δικαιολόγηση της επιλογής ενός συγκεκριμένου παραδείγματος, αυτού του Ρουσώ:

«λαβαίνοντας υπόψη μας την αναγκαιότητα της ανάλυσης, τη δυσκολία των προβλημάτων, τη φύση του σχεδίου μας, θεωρήσαμε βάσιμο να θεωρήσουμε προνομιοῦχο ένα σύντομο και ελάχιστο γνωστό κείμενο, το *Δοκίμιο για την προέλευση των γλωσσών*. Οφείλουμε να εξηγήσουμε τη θέση που αποδίδουμε σε αυτό το έργο» (ΠΓ 8/DLG 7/OG lxxxix).

Η απάντησή του στις παραπάνω ερωτήσεις αναφορικά με την «παραδειγματικότητα» και την «προνομιοῦχο» θέση που αποδίδεται από το *Περί Γραμματολογίας* στον Ρουσώ δεν μπορεί παρά να είναι, όπως ο ίδιος ο Ντεριντά ομολογεί, μόνο η

1. IRENE E. HARVEY, «Derrida and the Issues of Exemplarity» στο: (ed.) D. Wood, *Derrida: A Critical Reader*, Oxford: Blackwell, 1992, σελ. 207.

«ἀρχὴ μιᾶς ἀπάντησης» καὶ «ἴσως μόνο [ἡ] ἀρχὴ μιᾶς ἐπεξεργασίας, περιορισμένης στὴν προεισαγωγικὴ ὁργάνωση τῆς ἐρώτησης» (ΠΓ 175/DLG 145/OG 97). Ὁ Ντεριντά φαίνεται νὰ λέει ὅτι ναι, ἐπέλεξα τὸν Ρουσσώ ὡς παράδειγμα, ναι ὁ Ρουσσώ ὑπόκειται σὲ μιὰ «ὑπερβολικὴ» χρῆση ἀπὸ τὸ *Περὶ Γραμματολογίας*, ὅμως, ἂν μὲ ρωτήσετε γιὰ τοὺς λόγους αὐτῆς τῆς ἐκλογῆς καὶ γιὰ τὶς χρήσεις ποὺ κάνω αὐτῆς, μπορῶ νὰ σᾶς δώσω μόνο τὴν «ἀρχὴ μιᾶς ἀπάντησης». Ὅμως, ὁ Ντεριντά δὲν ἀρνεῖται ὅτι ὑπάρχει ἀπάντηση ἢ δικαιολόγηση. Ἀπλὰ ἡ ἀπάντηση δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ ἐξ ἀρχῆς, εὐθύς ἀμέσως. Ἀλλὰ γιατί; Γιατὶ πιστεύει ὅτι ὑπάρχουν προβλήματα μὲ τὴν ἴδια τὴν ἐρώτηση. Ἡ ἴδια ἡ ἐρώτηση ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ καὶ κατὰ συνέπεια χρειάζεται ἀνα-δόμηση. Ὁ Ντεριντά ἐπιμένει στὴν ἀνάγκη τῆς ἐπαναδι-ὁργάνωσης τῆς ἐρώτησης, ἡ ὁποία ἐδῶ, ὅμως, δὲν μπορεῖ νὰ ἐπανα-τεθεῖ παρὰ μόνο μὲ ἓναν «προεισαγωγικὸ» τρόπο. Ὅπως καὶ ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ, ἔτσι κι ἡ «ἄλλη» (μὴ-)ἐννοια τῆς «ἐπιλογῆς» —ἡ ὁποία θὰ ἀντικαθιστοῦσε αὐτὴν τῆς μεταφυσικῆς— προσφέρεται ἀπὸ τὸν Ντεριντά ὡς ἐφικτὴ —ἔστω κι ἂν χρειάζεται νὰ ἀναβληθεῖ γιὰ τὸ μέλλον.

Ἀρχικά, ἡ δικαιολόγηση τῆς ἐπιλογῆς τοῦ Ρουσσώ ὡς «παραδείγματος» ἐστιάζει στὴ μοναδικὴ θέση ποὺ αὐτὸς φαίνεται νὰ καταλαμβάνει μέσα στὴν ἱστορία τοῦ λογοκεντρισμοῦ. Ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Ντεριντά, «...τὸ ἔργο τοῦ Ρουσσώ καταλαμβάνει μιὰ ἰδιάζουσα θέση ἀνάμεσα στὸν Φαῖδρο τοῦ Πλάτωνα καὶ στὴν *Ἐγκυκλοπαιδεῖα* τοῦ Χέγκελ» (ΠΓ 176/DLG 145-5/OG 97).

Ὡστόσο, μιὰ τέτοια δικαιολόγηση δὲ φαίνεται ἀπολύτως ἱκανοποιητικὴ γιὰ τὸν Ντεριντά, ὁ ὁποῖος κατὰ συνέπεια θὰ προσπαθῇ νὰ δικαιολογήσει τὴν ἐκλογὴν του περαιτέρω. Κι αὐτὸ γιατί θὰ περίμενε κανεὶς ὅτι «ἀνάμεσα στὸ Φαῖδρο τοῦ Πλάτωνα καὶ στὴν *Ἐγκυκλοπαιδεῖα* τοῦ Χέγκελ» —παρὰ τὶς ὅποιες ἰδιαιτερότητες μπορεῖ νὰ παρουσιάζει ἡ περίπτωσις τοῦ Ρουσσώ— νὰ εἶναι ὁ Πλάτωνας αὐτὸς ποὺ καταλαμβάνει «μιὰ ἰδιάζουσα θέση» ἐφ' ὅσον εἶναι αὐτὸς ποὺ ὄχι μόνο ἐγκαινιάζει τὴ δυτικὴ μεταφυσικὴ ἀλλὰ συνάμα κάνει θέμα γιὰ πρώτη φορὰ τὸν «παραμερισμὸ τῆς γραφῆς». Ἔτσι, ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς διαπίστωσης ὅτι ἀνάμεσα στὴν ἑναρξὴ καὶ τὴ φιλοσοφικὴ ἀποπεράτωση τοῦ φωνολογισμοῦ (λογοκεντρισμοῦ), τὸ μοτίβο τῆς παρουσίας ἔχει ὑποστῆ μιὰ ἐσωτερικὴ τροποποίησις, τῆς ὁποίας ὁ πιὸ σαφὴς δείκτης εἶναι τὸ στοιχεῖο τῆς βεβαιότητος μέσα στὸ καρτεσιανὸ *cogito*, ὁ Ντεριντά ἐπανατοποθετεῖ τὸν Ρουσσώ σὲ ἓνα διαφορετικὸ χρονικὸ πλαίσιο, αὐτὸ «ἀνάμεσα στὸν Καρτέσιο καὶ τὸν Χέγκελ»: «Ἀλλὰ μέσα σὲ αὐτὴν τὴν ἐποχὴ [époque] τῆς μεταφυσικῆς, ἀνάμεσα στὸν Καρτέσιο καὶ στὸν Χέγκελ, ὁ Ρουσσώ ἀναμφίβολα εἶναι ὁ μόνος ἢ ὁ πρῶτος ποὺ θεματοποιεῖ καὶ συστηματοποιεῖ τὸν παραμερισμὸ τῆς γραφῆς, ὅπως τὴν ὑπονοοῦσε βαθύτατα ὁλόκληρη ἡ ἐποχὴ» (ΠΓ 177/DLG 147/OG 98). Σὲ αὐτὴ τὴν νέα πραγματικότητά ἢ αὐτὴ τὴν νέα «ἐποχὴ τῆς μεταφυσικῆς» εἶναι ὁ Ρουσσώ καὶ ὄχι ὁ Πλάτωνας ποὺ πρῶτος θεματοποιεῖ ἢ συστηματοποιεῖ τὸν «παραμερισμὸ τῆς γραφῆς». Μέσω αὐτοῦ τοῦ τεχνάσματος, ἡ πρωτιά τοῦ Φαῖδρου πέφτει σὲ ἀχρηστία, ἔστω κι ἂν λίγο νωρίτερα σημάδευε τὸ «ἐναρκτήριο σημεῖο μιᾶς ὁλόκληρης ἐποχῆς».

Στὴν ἐπόμενη πρότασις ὁ Ντεριντά ἐπανακαθορίζει τὶς δύο ἐναρκτήριες στιγμὲς μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο:

«[Ὁ Ρουσσώ] ἐπαναλαμβάνει τὴν κίνησι πού ἐγκαινιάστηκε ἀπὸ τὸ Φαῖδρο καὶ τὸ Περὶ Ἑρμηνείας, ἀλλὰ αὐτὴ τὴν φορὰ ξεκινώντας ἀπὸ ἓνα νέο πρότυπο τῆς παρουσίας: τὴν αὐτοπαρουσία τοῦ ὑποκειμένου μέσα στὴν συνείδησι ἢ μέσα στὸ συναίσθημα» (ΠΓ 177/DLG 147/OG 98).

Ἄν ἐπιλέγεται ὁ Ρουσσώ κι ὄχι ὁ Πλάτωνας ὥς τὸ κατεξοχὴν παράδειγμα, εἶναι ἐπειδὴ «ἐπαναλαμβάνει» τὴν παράδοσι, ἣ ὁποία ἐγκαθιδρύεται μὲ τὸν Πλάτωνα, ἀλλὰ μὲ ἓναν ἄλλο τρόπο. Ὑπὸ αὐτὴ τὴν ἔννοια, στὸ «παράδειγμα» τοῦ Ρουσσώ ἐμπεριέχεται τόσο ὁ ἴδιος ὁ Ρουσσώ ὅσο κι ὁ Πλάτωνας. Μέσα στὴν ἴδια κίνησι αἰχμαλωτίζονται ταυτόχρονα καὶ οἱ δύο. Ὁ Ρουσσώ ἐπιλέγεται, ἐπειδὴ ἐνῶ ἐπαναλαμβάνει τὶς βασικὲς ἀρχὲς τῆς παράδοσις κάνει ταυτόχρονα καὶ κάτι καινούργιο: τοποθετεῖ τὴν παρουσία «μέσα στὴν συνείδησι ἢ μέσα στὸ συναίσθημα» τοῦ ὑποκειμένου. Ὡς ἐκ τούτου, ὁ Ρουσσώ καταλαμβάνει μιὰ μοναδική θέση – μοναδική καὶ χωρὶς προηγούμενο.

Παρ' ὅλο πὺν μέσα σὲ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τῆς μεταφυσικῆς ὁ Καρτέσιος εἶναι αὐτὸς πὺν πρῶτος ἐκδιώκει τὸ σημεῖο –καὶ δὴ τὸ γραπτὸ σημεῖο– ἀπὸ τὸ *cogito* καὶ τὴν ἐναργῆ καὶ διακεκριμένη προφάνεια, ἣ «ιδιάζουσα θέση» τοῦ Ρουσσώ ἔγκειται στὸ ὅτι «ἀναμφίβολα εἶναι ὁ μόνος ἢ ὁ πρῶτος» πὺν ἀναλαμβάνει νὰ ἐξορκίσει τὴν αὐξημένη ἀπειλή πὺν ἡ γραφὴ ἔθετε κατὰ τὸ δέκατο ὄγδοο αἰῶνα. Ὁ Ρουσσώ εἶναι ὁ μοναδικὸς πὺν θεματοποιεῖ καὶ συστηματοποιεῖ αὐτὸν τὸν καρτεσιανὸ παραμερισμὸ (ΠΓ 177-8/DLG 147/OG 98). Ὁ Ρουσσώ ἔκανε αὐτὸ πὺν «οὔτε ὁ Ντεκάρτ οὔτε ὁ Χέγκελ» κατάφεραν νὰ κάνουν: νὰ «ἀναμετρηθοῦν μὲ τὸ πρόβλημα τῆς γραφῆς». Τί σημαίνει ὅμως ὅτι «οὔτε ὁ Ντεκάρτ οὔτε ὁ Χέγκελ» «ἀναμετρήθηκαν μὲ τὸ πρόβλημα τῆς γραφῆς»; Δηλαδὴ δὲν ἀποτελοῦσε ἡ γραφὴ γιὰ αὐτοὺς πρόβλημα; Καὶ τότε πῶς δικαιολογεῖται τὸ κατηγορητήριό πὺν τοὺς προσάπτεται γύρω ἀπὸ τὸν «παραμερισμὸ τῆς γραφῆς»; Ἡ ἀπάντησι εἶναι ὅτι, ἐνῶ στὴ δική τους περίπτωσι αὐτὸς ὁ «παραμερισμὸς» ἀπλῶς «ὑπονοεῖται» (ΠΓ 177/DLG 148/OG 98), στὴν περίπτωσι τοῦ Ρουσσώ, ἀντίθετα, εἶναι ρητός. Ὁ Ρουσσώ εἶναι ὁ «μόνος ἢ ὁ πρῶτος» πὺν τὸν «θεματοποιεῖ καὶ τὸν συστηματοποιεῖ», δηλαδὴ εἶναι αὐτὸς πὺν τὸν καθιστᾷ φανερό.

Ἔτσι, ἡ μοναδικότητα καὶ ἰδιαιτερότητα τοῦ παραδείγματος τοῦ Ρουσσώ δὲν προσεγγίζεται σὲ σχέση μὲ τὸ ἐναρκτήριο σύστημα ἢ τὸν πρῶτο παραμερισμὸ τῆς γραφῆς (Πλάτων). Ἀλλὰ οὔτε σὲ σχέση μὲ ἐκεῖνον πὺν πρῶτος συζητᾷ τὴν παρουσία τῆς συνείδησις τοῦ ὑποκειμένου στὸν ἑαυτὸ της (τὸν Ντεκάρτ), ἀλλὰ σὲ σχέση μὲ αὐτὸν πὺν μέσα στὴν κλασσικὴ ἐποχὴ «ἀπέκλειε βιαιότερα ἀπὸ κάποιον ἄλλον» τὴ γραφὴ, αὐτὸν πὺν γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ πρόβλημα τῆς γραφῆς «θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν [εἶχε] γοητεύσει καὶ νὰ τὸν [εἶχε] συνταράξει» (ΠΓ 177/DLG 148/OG 98).

Ὅμως, οἱ ἴδιοι λόγοι πὺν διαφοροποιοῦν τὸν Ρουσσώ ἀπὸ τὴν υπόλοιπη ἐποχὴ του, γιὰ νὰ ἀποτελέσει ἓνα καλὸ παράδειγμα, εἶναι αὐτοὶ πὺν δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ ἀποτελεῖ ἓνα καλὸ παράδειγμα. Ὁ Ρουσσώ ἐπιλέγεται ὥς τὸ καλύτερο παράδειγμα γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι ἐν ἀντιθέσει μὲ τοὺς ἄλλους στοχαστὲς τῆς ἴδιας περιόδου εἶναι ὁ μόνος πὺν θεματοποιεῖ καὶ συστηματοποιεῖ τὸν παραμερισμὸ τῆς γραφῆς.

Ὅμως, πῶς μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ τὸ καλὺτερο παράδειγμα ἑνὸς πράγματος ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ πρέπει νὰ διαφέρει, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ μιὰ «μοναδική» περίπτωση; Συνεπῶς, τίνος πράγματος ὁ Ρουσώ ἀποτελεῖ τὸ καλὺτερο «παράδειγμα»; Μιᾶς ἐποχῆς ἢ ὁποία ἐμφανῶς διαφέρει ἀπὸ τὸ «παράδειγμα» τοῦ Ρουσώ ἐφ' ὅσον ἀπλὰ «ὑπονοεῖ» χωρὶς νὰ θεματοποιεῖ καὶ νὰ συστηματοποιεῖ τὸν παραμερισμὸ τῆς γραφῆς; Πῶς ὁ Ρουσώ μπορεῖ νὰ ἐπιλέγεται ὡς τὸ καλὺτερο «παράδειγμα» μιᾶς ἐποχῆς ἢ ὁποία ἢ ἴδια ἀπέχει ἀπὸ τὴ θεματοποίηση καὶ συστηματοποίηση τοῦ παραμερισμοῦ τῆς γραφῆς; Αὐτὸ τὸ παράδοξο ἀπορρέει ἀπὸ τὴν προσπάθεια τοῦ Ντεριντά νὰ φέρεי μαζί δύο ἀντιφατικὰ μεταξύ τους πράγματα: τὴ μοναδικότητα καὶ τὴν καθολικότητα τῆς περίπτωσης τοῦ Ρουσώ-ὡς-παράδειγματος.

Ὅμως, ὁ Ρουσώ ἔρχεται νὰ ἀποτελέσει γιὰ τὸν Ντεριντά ἓνα καλὸ παράδειγμα γιὰ ἓναν ἀκόμη λόγο. Τὰ κείμενά του στὴ φανερή, ρητὴ ἀποκήρυξη τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀπόδοσης προνομίου στὴ φωνή, στὸ ὑποκείμενο καὶ στὴν ἀμεσότητα γενικά, ἔχουν ἐπίσης μιὰ καλυμμένη, μὴ-προτιθέμενη, ἔμμεση πλευρὰ ἢ ἀποψη, ἢ ὁποία δὲ συνάδει μὲ τὴ ρητὴ τους θέση. Τὶς δύο αὐτὲς πλευρὲς ὁ Ντεριντά τὶς ὀνομάζει, τὴ μία ὡς δηλωμένη ἢ θεματοποιημένη καὶ τὴν ἄλλη ὡς ἀδηλη καὶ ἀθεματοποίητη. Μαζί ἐπιδεικνύουν μιὰ ἰδιάζουσα «λογικὴ», ἓναν ἰδιάζοντα νόμο κειμενικότητας, τὸν ὁποῖο ὁ Ρουσώ ἐπιδεικνύει, ὡς ἓνα κύριο ὄνομα, μὲ ἓναν περισσότερο ἔντονο τρόπο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ὁ ὁποῖος δὲν ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ προσιδιάζον μόνον στὴ γραφὴ τοῦ Ρουσώ. Αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ παράδοξα τῆς «παραδειγματικότητας». Ὁ Ρουσώ ἐπιλέγεται συνεπῶς, ἐπειδὴ τὰ κείμενά του ἐπιδεικνύουν κάτι (τὸ νόμο τῆς ἀναπληρωματικότητας) καθαρότερα, πιὸ εὐκόλα, περισσότερο ἔκδηλα ἀπὸ ἄλλα κείμενα, ὅμως αὐτὸ ποὺ ἐπιδεικνύεται σὲ αὐτὰ εἶναι ἓνα γενικότερο καὶ περισσότερο γενικευμένο φαινόμενο. Συνεπῶς ὁ Ρουσώ, ἀπὸ τὴ μία, εἶναι ἓνα ἀπλὸ παράδειγμα, μιὰ περιττὴ πρόσθεση καὶ γενικά θὰ μπορούσε νὰ εἶχε ἀντικατασταθεῖ ἢ ἀναπληρωθεῖ ἀπὸ κάποιον ἄλλον σὲ μιὰ τέτοια ἐπίδειξη, ὅμως, ἀπὸ τὴν ἄλλη, εἶναι ἓνα ἰδιαιτέρα καλὸ παράδειγμα, μιὰ σημαντικὴ καὶ κριτικὴ ἐπιλογή, ἓνας μοναδικὸς ἀναντικατάστατος συγγραφέας, μὴ-ὑποκαταστάσιμος, ὁ ὁποῖος προσφέρει μιὰ οὐσιώδη πρόσθεση, γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ἓνα κενό. Ὁ Ρουσώ ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Ντεριντά ἓνα καλὸ παράδειγμα τοῦ «νόμου τῆς ἀναπληρωματικότητας» ποὺ ὁ ἴδιος ἔχει αὐτὴ τὴν παράδοξη διττὴ δομὴ: μιὰ ἀπλὴ πρόσθεση σὲ κάτι ἄλλο ἥδη πλῆρες καὶ συγκροτημένο στὸν ἑαυτό του καὶ μιὰ οὐσιώδη πρόσθεση ἢ ὁποία συμπληρώνει ἓνα κενὸ καὶ καθιστᾷ τὸ ὅλο αὐτὸ ποὺ εἶναι. Ἀλλά, ἐνῶ ὁ Ντεριντά ἔχει ἀφιερῶσει τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ «Εἰσαγωγὴ στὴν “Ἐποχὴ τοῦ Ρουσώ”» προσπαθώντας νὰ ἐξασφαλίσει τὴ μοναδικότητα τοῦ Ρουσώ μέσα στὴν κλασσικὴ ἐποχὴ τῆς μεταφυσικῆς ἢ τοῦ λογοκεντρισμοῦ καὶ τοιοιτοτρόπως νὰ δικαιολογήσει τὴν ἐκλογὴ τοῦ Ρουσώ μεταξύ διαφορετικῶν ὑποψηφίων, ξαφνικά τὸ σκηνικὸ ἀνατρέπεται μὲ τὸν Ντεριντά αὐτὴ τὴ φορὰ νὰ δηλώνει ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Ρουσώ δὲν ὑποδεικνύει τίποτα περισσότερο ἀπὸ μιὰ «ἱστορικὴ δομὴ». Τὰ κείμενά του θὰ πρέπει νὰ ἰδωθοῦν ὡς συμπτώματα κάποιου πράγματος περισσότερο γενικοῦ, δηλαδή ἐκείνης τῆς ἀσθένειας ποὺ ἀκούει στὸ ὄνομα δυτικὴ μεταφυσικὴ. Ὁ Ντεριντά πραγματοποιεῖ αὐτὴ τὴ μετατόπιση πίσω σὲ ἓνα γενικότερο ἐπίπεδο μὲ τὸ νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ κύριο ὄνομα

δὲν παίζει κάποιον ιδιαίτερο ρόλο ἐδῶ – ιδιαίτερα αὐτὸ τοῦ Ρουσσώ, ὁ ὁποῖος, παρ' ὅλα αὐτά, ὅχι μόνο τελεῖ ὑπὸ λεπτομερῇ ἐξέταση ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν παράδειγμα, ἀλλὰ κι ὀνομάζεται ὡς τέτοιο:

«Τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων ἢ τῶν διδασκαλιῶν δὲν ἔχουν ἐδῶ καμία οὐσιαστικὴ ἀξία. Δὲν ὑποδεικνύουν ταυτότητες οὔτε αἰτίες. Θὰ ἦταν ἐπιπόλαιο νὰ σκεφτοῦμε ὅτι ὁ “Descartes”, ὁ “Leibniz”, ὁ “Rousseau”, ὁ “Hegel” κτλ., εἶναι ὀνόματα συγγραφέων, τὰ ὀνόματα τῶν ὑπαιτίων γιὰ τὶς κινήσεις ἢ τὶς μετατοπίσεις πού ὑποδηλώνουμε ἔτσι. Ἡ ἐνδεικτικὴ ἀξία πού τοὺς ἀποδίδουμε εἶναι πρῶτα-πρῶτα τὸ ὄνομα ἑνὸς προβλήματος» (ΠΓ 178/DLG 147-8/OG 99).²

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ὁ Ρουσσώ καθίσταται πλέον «τὸ ὄνομα ἑνὸς προβλήματος», τοῦ προβλήματος τοῦ λογοκεντρισμοῦ. Μέσα σὲ μιὰ «ἱστορικὴ ὁλότητα» ἢ «ἐπιστήμη» («epistémé») τόσο ἀπέραντη καὶ ἐνοποιημένη πού συμπεριλαμβάνει τὰ πάντα, τὰ ἔργα τῶν μεμονωμένων συγγραφέων θὰ χρησίμευαν ἀπλὰ ὡς ἐνδείξεις, ὡς περιφερειακὰ παραδείγματα τοῦ δικτύου τῶν λογοκεντρικῶν καθορισμῶν. Συνεπῶς, ἂν καὶ τὸ μισὸ ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ *Περὶ Γραμματολογίας* ἀφιερώνεται σὲ μιὰ λεπτομερῇ ἀνάγνωση τοῦ κειμένου τοῦ Ρουσσώ, καμιά εἰδικὴ σημασία δὲν ἀποδίδεται σὲ αὐτὸ ὡς κείμενο τοῦ Ρουσσώ. Αὐτὸ πού διαβάζουμε δὲν εἶναι ἓνα κείμενο ἑνὸς συγκεκριμένου συγγραφέα, ἀλλὰ ἓνα κείμενο-σημεῖο συνάντησης ἀνάμεσα σὲ τόσα ἄλλα τῆς λογοκεντρικῆς μεταφυσικῆς ἢ ὁποία διέπει τὴ δυτικὴ σκέψη ἀπὸ τὶς ἀπαρχές της ἕως σήμερα.

Τὸ κυρίως ὄνομα ἀποτελεῖ μιὰ μὴ-κύρια παραλλαγή τοῦ κοινοῦ ὀνόματος. Τὸ ὅτι τὸ κείμενο ἔπρεπε προσωρινὰ νὰ προσφύγει στὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων ἢ στὶς ἰδιαιτερότητες αὐτῶν τῶν ὀνομάτων, ὑπαγορεύεται ἀπὸ μιὰ ἀτυχῇ ἀναγκαιότητα. Γιὰ καθαρὰ προκαταρκτικούς σκοποὺς συνόψισης καὶ διαύγειας, ἐντοπίζουμε ἓνα σῶμα ἀπὸ κείμενα αὐθαίρετα συγκεντρωμένα κάτω ἀπὸ τὴν ὑπογραφή «Ρουσσώ», ἀλλὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ κατανοώντας ὅτι τὸ ὄνομα «Ρουσσώ» τελεῖ «ὑπὸ διαγραφὴ» («sous rature»), ὅτι, γιὰ νὰ κυριολεκτοῦμε, στερεῖται σημασίας· δὲ σημαίνει παρὰ ἀπουσία.

Ὅμως, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ *Περὶ Γραμματολογίας* δὲν παρουσιάζεται ἐντελῶς βέβαιον πάνω σὲ αὐτὸ τὸ ζήτημα. Δὲν εἶναι (ἔστω καὶ μὲ τὶς ἀναγκαῖες προφυλάξεις) ἀντιφατικὸ νὰ μιλάμε γιὰ πάνω ἀπὸ τριακόσιες σελίδες γύρω ἀπὸ τὸ ρουσσωικὸ κείμενο ὅταν «δὲν ὑπάρχει κείμενο, τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφέας ἢ τὸ ὑποκείμενο νὰ εἶναι ὁ Jean-Jacques Rousseau»; Πῶς μπορούμε μὲ συνέπεια νὰ κάνουμε χρῆση αὐτοῦ τοῦ ὁποίου τὴν ὑπαρξὴ ἀμφισβητοῦμε ριζικά; Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Ντεριντὰ ἔχει κληρονομήσει ἀπὸ τὸν Χάιντεγγερ διάφορες στρατηγικὲς μὲ τὶς ὁποῖες προσπαθεῖ νὰ διαπραγματευθεῖ τὴ ρήση τοῦ αὐστηρὰ ἄρρητου. Μιὰ ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἡ πρακτικὴ τῆς γραφῆς «ὑπὸ διαγραφὴ» («sous rature»), ὅπου λέξεις ὅπως «εἶναι», «παρουσία» ἢ

2. Ἐπίσης, σὲ κάποιο ἄλλο σημεῖο ὁ Ντεριντὰ θὰ ἀποφανθεῖ ὅτι «γιὰ νὰ ἀκριβολογοῦμε, δὲν ὑπάρχει κείμενο, τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφέας ἢ τὸ ὑποκείμενο νὰ εἶναι ὁ Jean-Jacques Rousseau» (ΠΓ 419/DLG 349/OG 246).

«ὑποκείμενο» ἐξακολουθοῦμε νὰ τὶς χρησιμοποιοῦμε, ὅχι ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦμε νὰ ἐπα-
ναβεβαιώσουμε τὸ μεταφυσικὸ στοιχεῖο τὸ ὁποῖο εἶναι συμφυὲς μὲ τὴν ἐκφορά τους,
ἀλλὰ λόγῳ ἑλλειψῆς μιᾶς ἄλλης, μὴ-μεταφυσικῆς γλώσσας. Καὶ θὰ φαινόταν ὀλο-
κληρωτικὰ ἐν τάξει νὰ ἐπιτρέψουμε αὐτὴν τὴν ἐκχώρηση, ἐφ' ὅσον χωρὶς αὐτὴ δὲ θὰ
ὑπῆρχε δυνατότητα τόσο γιὰ τὸν Χάιντεγκερ καὶ τὸν Ντεριντά νὰ γράφουν ὅσο καὶ
γιὰ μᾶς νὰ διαβάζουμε τὸ ἔργο τους – ἀκόμα κι ἂν ὁ ἴδιος ὁ Ντεριντά δὲν ἐπιτρέπει
μιὰ τέτοια «ἐκχώρηση», ὅταν, γιὰ παράδειγμα, θεωρεῖ ὡς ἀντιφατικὴ τὴν ὑποτιθέ-
μενη καταδίκη τῆς γραφῆς ἀπὸ συγγραφεῖς ὅπως ὁ Πλάτωνας καὶ ὁ Ρουσώ, μέσα
ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πράξη τῆς γραφῆς. Ὅμως, τὸ νὰ ἐπεκτείνουμε αὐτὴ τὴν ἐκχώρηση
στὴν οἰκειοποίηση τοῦ Ρουσώ ἀπὸ τὸ *Περὶ Γραμματολογίας* δὲν εἶναι καθόλου τὸ
ἴδιο πράγμα, ἐφ' ὅσον τίποτα γενικὰ δὲν ὑποχρεώνει τὸν Ντεριντά στὴν τεράστια καὶ
δυσανάλογη προσοχὴ πού ἀποδίδει σὲ αὐτὸν τὸν συγγραφέα. Στὰ πλαίσια τῆς «ἐποχῆς
τῆς μεταφυσικῆς» πού ὀροθετεῖται ἀπὸ τὸν Καρτέσιο καὶ τὸν Χέγκελ θὰ μπορούσε
νὰ διάβαζε τὰ ἔργα τοῦ Καρτέσιου, τοῦ Λάιμπνιτς, τοῦ Μπέρκλει καὶ οὕτω καθεξῆς,
καὶ ὅχι ἀποκλειστικὰ αὐτὰ τοῦ Ρουσώ προβάλλοντας ὡς δικαιολογία ὅτι αὐτὰ κα-
ταδεικνύουν περισσότερο ἀποκαλυπτικὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ λογοκεντρισμοῦ.

Ὁ Ντεριντά συνεχίζει αὐτὴ τὴν ξαφνικὴ ἀνατροπὴ ὡς ἐξῆς: «Ἄν ἐξουσιοδοτοῦ-
μαστε προσωρινὰ νὰ πραγματευτοῦμε αὐτὴ τὴν ἱστορικὴ δομὴ συγκεντρώνοντας τὴν
προσοχή μας σὲ κείμενα φιλοσοφικοῦ ἢ λογοτεχνικοῦ τύπου, αὐτὸ δὲν γίνεται γιὰ
νὰ ἀναγνωρίσουμε ἐκεῖ τὴν καταγωγὴ, τὴν αἰτία ἢ τὴν ἰσορροπία τῆς δομῆς» (ΠΓ
179/DLG 148/OG 99). Αὐτὴ τὴ φορά ὁ Ντεριντά ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ρουσώ καὶ τὰ
κείμενά του δὲν ἐγκαινιάζουν κάτι – δὲν ἀποτελοῦν τὴν «καταγωγὴ, τὴν αἰτία ἢ τὴν
ἰσορροπία τῆς δομῆς». Ἐχει ἤδη, ὅμως, λεχθεῖ ὅτι ὁ Ρουσώ ἐγκαινιάζει τὸν θε-
ματικὸ καὶ συστηματικὸ παραμερισμὸ τῆς γραφῆς καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἕναν ἀπὸ τοὺς
λόγους, ἴσως τὸ σημαντικότερο, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐπιστρατευθεῖ γιὰ νὰ δικαιολογήσει
τὴ μοναδικότητα τοῦ Ρουσώ καὶ κατὰ συνέπεια τὴν ἐπιλογὴ του ὡς τοῦ κατ'
ἐξοχὴν παραδείγματος. Συνεπῶς, ὅλα αὐτὰ πού ἔχουν παρουσιαστεῖ ὡς λόγοι γιὰ
τὴν ἐκλογὴ τοῦ Ρουσώ ὡς παραδείγματος, ὅλα αὐτὰ πού ἔχουν ἐπιταχθεῖ, γιὰ νὰ
δικαιολογήσουν τὴν παραδειγματικὴ ἀξία πού τοῦ ἀποδίδεται, τώρα ἀνακαλοῦνται.
Τώρα ὁ Ντεριντά ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι ἡ «ἐσωτερικὴ δομὴ τούτων τῶν κειμένων
ὡς συμπτωμάτων» αὐτὸ πού ἐνδιαφέρει τὴν ἀποδόμησι καὶ ὅχι ὁ θεματικὸς ἢ συ-
στηματικὸς παραμερισμὸς τῆς γραφῆς, στὸν ὁποῖο προηγουμένως ἐστίαζε. Ὅπως
εἶναι ἐμφανές, τὸ ἔδαφος ἔχει μετακινηθεῖ. Τὰ κείμενα τοῦ Ρουσώ θὰ πρέπει νὰ
ιδωθοῦν ὡς «συμπτώματα» κάτι πολὺ μεγαλύτερου.

Πάλι ἔχουμε χάσει τὴ μοναδικότητα τῆς περίπτωσης τοῦ Ρουσώ –τὴν παρα-
δειγματικὴ θέση πού κατέχει σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ αὐτὴν τοῦ Ντεκάρτ, τοῦ Πλά-
τωνα, τοῦ Ἀριστοτέλη ἢ τοῦ Χέγκελ, γιὰ νὰ ὀνομάσουμε μόνο μερικούς– καὶ ἔχουμε
τὸν Ρουσώ ὡς μιὰ ἀπλὴ περίπτωσι, ἕνα σύμπτωμα μεταξύ ἄλλων συμπτωμάτων.
Ὡς ἐκ τούτου, ὁ προσδιορισμὸς τῆς θέσης πού ὁ Ρουσώ καταλαμβάνει μέσα στὴν
ἱστορία τοῦ λογοκεντρισμοῦ ταλαντεύεται ἀνάμεσα στὸν Ρουσώ ὡς ἕνα ἀπλὸ μέ-
λος αὐτῆς τῆς ἱστορίας καὶ τὸν Ρουσώ ὡς μιὰ μοναδικὴ περίπτωσι.

Μοναδικές δυσκολίες ἔχουν ἀρχίσει νὰ ἀνακύπτουν. Αὐτὸ πού ἀρχικὰ προσφέρ-

θηκε ως μιὰ ἀπολογία γιὰ τὶς χρήσεις τοῦ Ρουσσώ ἀπὸ τὸ *Περὶ Γραμματολογίας*, σταδιακὰ γέρνει πρὸς τὸ δισταγμὸ καὶ τὴν ἀναβολή. Καλούμαστε νὰ ἀποδεχθοῦμε μιὰ σειρά ἀπὸ κείμενα τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται νὰ εἶναι ρουσσωικά καὶ μοναδικῆς σημασίας γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ λογοκεντρισμοῦ, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν ἀποτελοῦν κείμενα τῶν ὁποίων ὁ συγγραφέας καὶ τὸ ὑποκείμενο εἶναι ὁ Ρουσσώ καὶ ὅτι αὐτὰ τὰ κείμενα δὲν ἀποτελοῦν τίποτα περισσότερο ἀπὸ ἀπλὰ «παραδείγματα» τοῦ λογοκεντρισμοῦ.

Ἡ ἀσάφεια αὐτῆς τῆς θέσης δημιουργεῖ πολυάριθμες ἀντιφατικὲς δηλώσεις σὲ ὅλο τὸ *Περὶ Γραμματολογίας*. Τί μπορεῖ νὰ σημαίνει ὅτι «τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων ἢ τῶν διδασκαλιῶν δὲν ἔχουν ἐδῶ καμία οὐσιαστικὴ ἀξία», ἰδιαίτερα ὅταν καλούμαστε νὰ ἀποδεχθοῦμε ἕναν ἀδιάπτωτο «ρουσσωισμό» μέσα στὴν ἱστορία τοῦ λογοκεντρισμοῦ; Στὴν «Εἰσαγωγή στὴν “ἐποχὴ τοῦ Ρουσσώ”» λέγεται ὅτι τὸ κείμενο τοῦ Ρουσσώ «καταλαμβάνει μιὰν ἰδιάζουσα θέση» (ΠΓ 176/DLG 146/OG 97) στὴν ἱστορία τῆς μεταφυσικῆς, ἐνῶ ἀργότερα λέγεται ὅτι «ἀναμφίβολα ὁ Ρουσσώ, ὅπως ἤδη τὸ ὑποδείξαμε, κατέχει μόνον ἕνα πολὺ σχετικὸ προνόμιο μέσα στὴν ἱστορία πού μᾶς ἐνδιαφέρει» (ΠΓ 279/DLG 162/DLG 232). Ὅταν τελικὰ ὁ Ντερντὰ προσεγγίζει τὸ ζήτημα μὲ μιὰ «ἐρώτηση τῆς μεθόδου», [«παρακάτω θὰ προσπελάσουμε ἄμεσα τὸ πρόβλημα στὸ πλαίσιο ἐνὸς “ζητήματος μεθόδου”» (ΠΓ 177/DLG 148/OG 99)], ἂν καὶ πολλὰ ἄλλα συζητιοῦνται, τὸ ἐρώτημα γύρω ἀπὸ τὴ θέση πού καταλαμβάνει ὁ Ρουσσώ προσεγγίζεται ἀκόμα μὲ μεγαλύτερη ἀνεπάρκεια καὶ τελικὰ κλείνει προτοῦ καλὰ-καλὰ τεθεῖ.

Γιὰ τὸν Ντερντὰ, ἡ δικαιολόγηση τῆς «μεθόδου», συμπεριλαμβανομένης τῆς ἐπιλογῆς τοῦ παραδείγματος τοῦ Ρουσσώ, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι «ὑπερβολικὴ». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἐκτείνεται ἔξω ἀπὸ τὴν «τροχιά» τῆς κλασσικῆς μεταφυσικῆς τοῦ Λόγου. Συνεπῶς, δὲν μποροῦν νὰ δοθοῦν ἐπαρκεῖς λόγοι, ἐὰν κάποιος καθορίσει τὴν ἐπάρκειά τους σὲ σχέση μὲ τὸν ἴδιο τὸ Λόγο. Ἡ ὑπερβολὴ συνεπάγεται γιὰ τὸν Ντερντὰ κάτι πού βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν τροχιά τῆς μεταφυσικῆς κυκλικότητος. Ὅμως, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ ὑπερπηδᾷ τὸ πρόβλημα τῆς δικαιολόγησης τοῦ παραδείγματος τοῦ Ρουσσώ, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ὁ Ντερντὰ ἐπιβεβαιώνει ξανά τὴν ἀρχικὴ δυσκολία (ΠΓ 280-1/DLG 232-3/OG 162). Ἀφοῦ πρῶτα ἀναγνωρίζεται ἡ «ὑπερβολή» του, τὸ παράδειγμα τοῦ Ρουσσώ ἔρχεται νὰ ἀποτελέσει μὲ τὴ σειρά του παράδειγμα τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν ὑπάρχει ἕνας νόμος πού νὰ μπορεῖ νὰ δικαιολογήσει ἀπόλυτα τὴν ἐκλογή ἐνὸς συγκεκριμένου παραδείγματος ὡς «ἀφετηριακοῦ σημείου».

Ἡ ἐνταση στὴ δικαιολόγηση τοῦ Ρουσσώ ὡς παραδείγματος ἀπορρέει ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἴδια ἡ ἐκλογή ὑπακούει ταυτόχρονα σὲ δύο νόμους πού ἀλληλοαποκλείονται. Ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρά, αὐτὴ ἡ ἐκλογή πρέπει νὰ εἶναι ἀντικαταστάσιμη· θὰ πρέπει νὰ ἀποτελεῖ μέρος μιᾶς σειρᾶς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ πρέπει νὰ εἶναι μοναδική· θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἰδιωματικὴ. Ἀλλὰ μποροῦν οἱ ἴδιες ιδιότητες πού καθιστοῦν κάτι ἰδιάζον νὰ τὸ καθιστοῦν καὶ μέρος κάποιου συνόλου; Ὅμως, ἡ ἐκλογή τοῦ παραδείγματος τοῦ Ρουσσώ καὶ ἡ ἔκταση τῆς χρήσης του δὲν μποροῦν νὰ δικαιολογηθοῦν μέσω τῆς προσφυγῆς σὲ μία μόνον ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς προϋποθέσεις. Χρειάζονται καὶ τὶς δύο.

Ποιά, τότε, εἶναι ἡ καταστατικὴ θέση τοῦ Ρουσώ ὡς παραδείγματος τοῦ λογοκεντρισμοῦ; Ποιὲς εἶναι οἱ χρήσεις στὶς ὁποῖες ὑπόκειται ὁ Ρουσώ στὸ *Περὶ Γραμματολογίας*; Γιατί ἐπιλέγεται ὁ Ρουσώ ὡς παράδειγμα; Γιατί ὄχι κάποιος ἄλλος; Ἡ ἔλλειψη μιᾶς ἱκανοποιητικῆς ἀπάντησης στοιχειώνει τὴν ἐκλογή τοῦ Ντεριντά ὡς φάντασμα ἀμφιβολίας καὶ ἀναποφασιστικότητος πού, γιὰ λόγους οὐσίας, δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαλειφθεῖ. Ἀπαντήσεις σὲ αὐτὲς τὶς ἐρωτήσεις προβάλλουν ἀλλὰ συνεχῶς ἀναβάλλονται· περίπου μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού ἀπίθανες ὑποσχέσεις βρίσκουν τὴν ἐκπλήρωσή τους νὰ τίθεται στὸ μακρινὸ μέλλον μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ξεχαστοῦν. Καὶ γιὰ καλὸ λόγο, ἐφ' ὅσον αὐτὲς οἱ ἐρωτήσεις ἔχουν σχέση ὄχι μόνο μὲ τὴν ἀποδόμηση τοῦ λογοκεντρισμοῦ, ἀλλὰ περισσότερο πρωταρχικά μὲ τὴ δόμησή του.

Ἡ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΟΚΙΜΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ

Μολονότι ἡ δικαιολόγησις τῆς «ὑπερβολικῆς» χρήσης τοῦ «παραδείγματος» τοῦ Ρουσώ ἀπὸ τὸ *Περὶ Γραμματολογίας* φαίνεται νὰ ἀφορᾷ κατὰ κύριο λόγο τὸ σύντομο κεφάλαιο μὲ τὸν τίτλο «Εἰσαγωγή στὴν “Ἐποχὴ τοῦ Ρουσώ”» –ἐνῶ φαίνεται ὀριστικά νὰ κλείνει στὸ «Ὑπερβολή. Ζήτημα Μεθόδου»–, τὸ ἴδιο θέμα ἔμμεσα ἐπανατίθεται στὸ «Γένεσις καὶ Δομὴ τοῦ Δοκίμιου γιὰ τὴν καταγωγή τῶν Γλωσσῶν». Ἡ κύρια ἐνασχόλησις τοῦ συγκεκριμένου κεφαλαίου εἶναι ἡ ἀκριβὴς χρονολογία τῆς σύνθεσης τοῦ Δοκίμιου. Λόγῳ τῆς ἔλλειψης κάθε ἀπόλυτου ἀξιόπιστου ἐξωτερικοῦ στοιχείου ἀναφορικά μὲ τὸ χρόνο τῆς σύνθεσής του, οἱ γνώμες τῶν μελετητῶν διίστανται ἀναφορικά μὲ τὸ ἂν τὸ Δοκίμιον γράφτηκε πρὶν ἢ μετὰ ἀπὸ τὸ δεῦτερον Λόγον (1754)³. Οἱ ὑποθέσεις καλύπτουν μιὰ περίοδο δεκαπέντε χρόνων, τὰ μέσα τοῦ 1740 εἶναι ἓνας *terminus post quem* ἐνῶ τὸ 1761 ἓνας *terminus ante quem*. Ὁ δεῦτερος Λόγος καταλαμβάνει ἐξέχουσα θέση σὲ αὐτὴν τὴ διαμάχη, ἐπειδὴ θεωρεῖται τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ σπουδαῖα ἔργα τοῦ Ρουσώ καί, ἔτσι, ἀποτελεῖ τὸ ἀνοιγμα τοῦ πρωτεύοντος κανόνα του. Οἱ μελετητὲς τοῦ Ρουσώ συναινοῦν στὴν ἄποψη ὅτι τὸ Δοκίμιον δὲν εἶναι ἐφάμιλλο μὲ αὐτοὺς τοὺς σπουδαίους λόγους, ὅτι μιὰ ὀρισμένη ἔλλειψη δομῆς καὶ μιὰ ἐμφανὲς ἀνωριμότητα στὴ φιλοσοφικὴ του αἰτιολόγησις εἶναι ἀσυμβίβαστες μὲ τὸ μεταγενέστερον ἔργον του. Ἀντίθετα, τὰ θέματα τῶν μεταγενέστερων ἔργων του ἀποκαλύπτονται σὲ ἀτελῇ μορφή στὸ Δοκίμιον. Αὐτὴ ἡ θέση ἔχει τὸ ἐπιπρόσθετο πλεονέκτημα νὰ ἐπεξηγεῖ γιατί τὸ κείμενον ποτὲ δὲν ἐκδόθηκε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ Ρουσώ. Ὑποτίθεται ὅτι ὁ συγγραφέας ἀναγνώρισε ὅτι αὐτὸ τὸ ἔργον ἀπέκρυβε τὴν ἀξία τοῦ σπουδαίου φιλοσοφικοῦ ἔργου πού ἐπρόκειτο νὰ ἀνάλαιβε (βλέπε ΠΓ 333-4/DLG 277-8/OG 194).

Ὁ Ντεριντά σφόδρα ἀμφισβητεῖ αὐτὴ τὴ θέση μέσω μιᾶς ἐπιχειρηματολογίας ἡ ὁποία σέβεται αὐστηρὰ τὰ πρωτόκολλα τῆς κλασσικῆς κειμενικῆς ἐργασίας. Μὲ ἐπιμέλεια καὶ αὐστηρότητα ἰσχυρίζεται ὅτι σὲ σχέση μὲ ἐξωτερικὲς ἀποδείξεις δὲν ὑπάρχει πρόοδος στὴ φιλοσοφικὴ θεματικὴ ἀνάμεσα στὸ Δοκίμιον καὶ τὸ δεῦτερον Λόγον, ἂν

3. ZAN-ZAK ΡΟΥΣΣΩ, *Πραγματεία περὶ τῆς Καταγωγῆς καὶ τῶν Θεμελίων τῆς Ἀνισότητος Ἀνάμεσα στοὺς Ἀνθρώπους*, μετ. Μέλπω Ἀλεξίου-Καναγκίνη, ἐκδόσεις Σύγχρονη Ἐποχὴ, Ἀθήνα 1992.

ὄχι καὶ τὸ ἀντίθετο. Δὲν τίθεται συνεπῶς ζήτημα, ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποψη, ὅτι τὸ Δοκίμιο προϋπάρχει τοῦ δευτέρου Λόγου. Σὲ σχέση μετὰ τὴν ἐξωτερικὴ ἐρώτηση ὁ Ντεριντὰ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ διαφωνία ἀπὸ τὸ 1913 ἔχει ἐπιλυθεῖ ὑπὲρ τοῦ μεταγενέστερου τοῦ Δοκιμίου καὶ γιὰ τοῦ λόγου τὸ ἀληθές παραθέτει ἐκτεταμένα τὴν ἀποψη ἐνὸς μελετητῆ τοῦ Ρουσσώ γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ ζήτημα (ΠΓ 328-34/DLG 273-78/OG 193-4). Ἡ περιπλοκότητα τοῦ ἐπιχειρήματος δὲν ἀποτελεῖ θέμα τὸ ὁποῖο θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ. Ἡ ἐρώτηση ὅμως πὺ ἐγείρεται εἶναι γιατί τὸ *Περὶ Γραμματολογίας* πρέπει νὰ ἐνδιαφέρεται γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Τί παρακινεῖ τὸν Ντεριντὰ νὰ ἀναχωρήσει ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ «ἀναπληρώματος» ἀμέσως ἀφότου τὸ ἔχει εἰσαγάγει μετὰ τὸν πιὸ σαγηνευτικὸ τρόπο; Καὶ πῶς δικαιολογεῖται ἡ ἐνασχόλησή του μετὰ τὴν πιὸ συγγραφο-κεντρικὴ καὶ θετικιστικὴ τῶν ἐργασιῶν; Τί θὰ μπορούσε νὰ ἦταν πιὸ ἄσχετο σὲ μιὰ εὐρείας βάσης διακειμενικότητα ἀπὸ τὴν ἐρώτηση τοῦ κατὰ πόσον τὸ Δοκίμιο γράφτηκε ἕξι χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸν δεῦτερο Λόγο ἢ ἕξι χρόνια ἀργότερα;

Οἱ σχολιαστὲς τοῦ Ντεριντὰ παραμένουν σιωπηλοὶ πάνω σὲ αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ἡ Gayatri Chakravorty Spivak εἶναι πιθανὸν ἡ μόνη πὺ ἀναφέρεται στὸ ζήτημα αὐτὸ στὴν εἰσαγωγὴ τῆς στὸ *Περὶ Γραμματολογίας*. Γι' αὐτὴν, «εἶναι συναρπαστικὸ νὰ βλέπει κανεὶς τὸ τολμηρὸ ἐπιχείρημα νὰ λειτουργεῖ στὴν ὑπηρεσία τῆς συμβατικῆς συζήτησης», μιὰ εὐκαιρία νὰ ἀπολαύσουμε τὴ «γεύση ἐνὸς μᾶλλον ἰδιαίτερου, πρῶμου Ντεριντὰ», καὶ αὐτὸ τὸ μέρος θὰ πρέπει νὰ διαβάσῃ ὡς «προσφιλὴς συντηρητισμός» («endearing conservatism») (OG lxxv) (ἐμεῖς μεταφράζουμε).

Συνέπεια τούτου θὰ ἦταν νὰ θεωρήσουμε τὴ σχέση τοῦ συγκεκριμένου κεφαλαίου μετὰ τὸ ὑπόλοιπο τοῦ *Περὶ Γραμματολογίας* ὡς καθαρὰ τυχαία. Γιατί ὅμως τότε ὁ Ντεριντὰ νὰ θέλει νὰ ἐξασφαλίσει τὴ συγκατάθεσή μας στὸ ὅτι τὸ Δοκίμιο προηγεῖται τοῦ δευτέρου Λόγου; Παρ' ὅλο πὺ ἡ Spivak δηλώνει ὅτι δὲν πιστεύει «ὅτι ὁ Ντεριντὰ ποτὲ πάλι ἀφιερώνεται σὲ ἓνα τέτοιο εἶδος κειμενικῆς ἐργασίας», ἂν ἀνακαλέσουμε στὴ μνήμη μας ὅτι ὁ Ντεριντὰ ἀναλαμβάνει μιὰ παρόμοια ἐργασία στὸ *Πλάτωνος Φαρμακεία*, τότε οἱ ἀναγκαιότητες πὺ καθορίζουν τὸ ρόλο τοῦ «Ἡ Θέση τοῦ Δοκιμίου», ἀρχίζουν νὰ γίνονται ἐμφανεῖς.

Συμπτωματικά, πιθανὰ μυστηριωδῶς, ὁ Φαῖδρος τοῦ Πλάτωνα ἐπίσης ὑποβιάστηκε ἀπὸ τὴν παράδοση, σὲ μιὰ θέση μετὰ τῶν ἔργων τῆς ἀνωριμότητος τοῦ συγγραφέα. Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ μύθου στὴν ἐπεξήγησις τοῦ προβλήματος τῆς γραφῆς (μιὰ ἐπεξηγηματικὴ τακτικὴ ἢ ὁποῖα γενικὰ ἐπικρίνεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα) καὶ ἡ ἀσθενὴς δομὴ στὶς ἀνταλλαγὰς ἀνάμεσα στὸ Φαῖδρο καὶ τὸ Σωκράτη, ὁδήγησαν τοὺς μελετητὰς νὰ ὑποθέσουν ὅτι ἦταν ὁ πρῶτος διάλογος τοῦ Πλάτωνα. Στὶς ἀρχὲς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα οἱ μελετητὰς τοῦ Πλάτωνα ἀντέστρεψαν τὴν παράδοση γύρω ἀπὸ τὴ χρονολογία τῆς σύνθεσης τοῦ Φαῖδρου ἰσχυρίζομενοι πλέον ὅτι ὁ Φαῖδρος ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖο ἔργο τοῦ Πλάτωνα· οἱ ἴδιες ἀτέλειες τῶρα ἐπεξηγήθηκαν σὲ σχέση μετὰ τὶς ἐξασθενημένες παρὰ μετὰ τὶς ἐν τῷ γίγνεσθαι κριτικὰς του δυνάμεις (ΠΦ 68-70/DIS 82-3/D 66-7).

Ὁ Ντεριντὰ ὑποστηρίζει ὅτι σὲ μιὰ ἀρκούντως εὐαίσθητη ἀνάγνωσις, ὁ Φαῖδρος θὰ ἐπιδείκνυε ὅλη τὴ λογικὴ αὐστηρότητα τῶν σπουδαίων πλατωνικῶν διαλόγων. Χρειαζεται μόνο νὰ διαβάσει κανεὶς αὐτὸ τὸ κείμενο, γιὰ νὰ δεῖ, μέσα ἀπὸ τὴν ἀπο-

κήρυξη τῆς γραφῆς, ὅτι δὲν εἶναι μόνο συμβατὸ μὲ τὸ πλατωνικὸ σύστημα γενικά, ἀλλὰ ἐνεργὰ καὶ ἐπιτακτικὰ καθίσταται ἀναγκαῖο ἀπὸ αὐτὸ τὸ σύστημα. Τὸ Πλάτωνος Φαρμακεία ἀφιερώνει τὶς πρῶτες περίπου τριάντα σελίδες τοῦ (ΠΦ 68-98) στὴν ὑπεράσπιση τοῦ Φαῖδρου ἐνάντια στὴν παράδοση.

Αὐτὸ πού ἐδῶ παρουσιάζεται ὡς ἡ ἀποδόμηση τοῦ λογοκεντρισμοῦ, στὴν πραγματικότητα ἀνταποκρίνεται στὶς ἀκόμα βαρύτερες πιέσεις τῆς κατασκευῆς αὐτῆς τῆς παράδοσης. Πάνω καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ ζηλώματος τῶν νημάτων τοῦ κειμένου, ἀπαραίτητη προϋπόθεση ἀποτελεῖ ἡ κατάδειξη ὅτι ὁ Φαῖδρος ἀνήκει ὁλοκληρωτικὰ στὴ σπουδαία πλατωνικὴ μεταφυσικὴ. Μέσω τῆς ἀποδομητικῆς ἀφήγησης αὐτὸ τὸ κείμενο –ἀπὸ τὸ ὁποῖο μόνο τέσσερις σελίδες καταπιάνονται φανερά μὲ τὸ ἐρώτημα τῆς γραφῆς– ἐρχεται νὰ ἀποτελέσει τὴν καταγωγή τοῦ λογοκεντρισμοῦ. Ἔτσι, ὁ Ντεριντά θὰ πρέπει νὰ ἐπιμείνει πάνω στὴ «συνεπῆ, αὐστηρή, σίγουρη καὶ λεπτὴ μορφή» τοῦ Φαῖδρου, θὰ πρέπει νὰ ἰσχυριστεῖ μὲ ἐξαιρετικὴ ὑπομονὴ καὶ σθένος ὅτι ὁ Φαῖδρος εἶναι ἀπολύτως οὐσιώδης καὶ κεντρικὸς στὸν πρωτεύοντα πλατωνικὸ κανόνα, ὅτι τὸ ἴδιο τὸ σύστημα τοῦ πλατωνικοῦ ἰδεαλισμοῦ σχετίζεται *eo ipso* μὲ τὴν καταπίεση τῆς γραφῆς, ἐφ' ὅσον μόνο ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο ἡ ἐρώτηση τῆς σχέσης μεταξύ τῆς ὁμιλίας καὶ τῆς γραφῆς μπορεῖ νὰ συνδεθεῖ μὲ τὴ μακρὰ παράδοση τῆς δυτικῆς μεταφυσικῆς. Μόνο σὲ αὐτὴν τὴ βάση ὁ Ντεριντά μπορεῖ νὰ ἰσχυριστεῖ ὅτι ἡ μεταφυσικὴ τῆς παρουσίας ἄρχισε νὰ ὑφίσταται μέσω τῆς καταπίεσης τῆς γραφῆς· μόνο ἀπὸ ἐδῶ μπορεῖ νὰ ἀρχίσει νὰ χρησιμοποιεῖ αὐτοὺς τοὺς ὅρους ἐναλλάξ μέσα στὴν ἱστορία τοῦ τῆς δυτικῆς σκέψης.

Ἡ ἴδια προσέγγιση χρησιμοποιεῖται καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Δοκιμίου τοῦ Ρουσσώ. Καθὼς ὁ Ντεριντά ἔχει ἀναθέσει σὲ ἓνα σύντομο, ἐλάχιστα διαβασμένο καὶ μεταθανάτια ἐκδεδωμένο κείμενο τὸ βάρος τῆς ἐκπροσώπησης μιᾶς ὁλόκληρης ἐποχῆς τῆς μεταφυσικῆς ἀνάμεσα στὸν Καρτέσιο καὶ τὸν Χέγκελ, ἂν ὅχι καὶ τὴν ἐκπροσώπηση τοῦ συνόλου τῆς δυτικῆς μεταφυσικῆς, τὰ φοβερά προβλήματα τῆς παραδειγματικότητος πού τὸ κείμενο αὐτὸ ἐγείρει, αὐξάνουν στὴν περίπτωση πού κάποιος –ἀκολουθώντας τὴν παράδοση– δεῖ στὸ Δοκίμιο ἓνα ἔργο τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι οὔτε καὶ ἀντιπροσωπευτικὰ ρουσσωικό'.

Ὡς ἀποτέλεσμα, ὑπάρχουν σημαντικὲς περιπλοκὲς ὅσον ἀφορᾷ τὴ χρησιμοποίησιν ἑνὸς προβληματικοῦ κειμένου καὶ ἑνὸς προβληματικοῦ συγγραφέα γιὰ τὴν ἐπεξήγηση μέσω παραδειγμάτων μιᾶς ὁλόκληρης ἐποχῆς. Αὐτὸ δὲ θὰ εἶχε δημιουργήσει τέτοια προβλήματα στὸν Ντεριντά, ἐὰν ἀπλὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ συζητήσει τὸ Δοκίμιο μὲ τοὺς δικούς του ὅρους, σὰν αὐτὸ νὰ εἶχε προέλθει ἀπὸ ὅπουδήποτε. Ἀλλὰ, γιὰ νὰ προσδώσει στὴν ἰδέα τῆς «ἀναπληρωματικότητος» ὅλο τὸ εὖρος της, τὸ Περὶ Γραμματολογίας ὑποχρεώνεται νὰ τὴν ἀνιχνεύσει σὲ ὅλο τὸ corpus τοῦ Ρουσσώ καὶ νὰ τὴν ἀναγνώσει ἀκόμα καὶ στὰ βαθύτερα ἀποθέματα τῆς ἐμπειρίας του (Ἐξομολο-

4. Ὁ Newton Garver στὸ «Derrida on Rousseau on Writing» ἀποκαλεῖ τὴν «ἀνάδειξη τοῦ Δοκιμίου σὲ κεντρικὸ ἄξονα τῆς σκέψης τοῦ Ρουσσώ» καὶ «κλασσικὴ περίπτωση τῆς δυτικῆς μεταφυσικῆς» ὡς «διανοητικὴ κατεργαρία» [«intellectual miscievousness»] (N. GARVER, «Derrida on Rousseau on Writing», *Journal of Philosophy*, Vol. LXXIV, No. 11, November 1977, σελ. 667).

γήσεις), αναπτύσσοντας ένα ρουσσισμό στον οποίο το Δοκίμιο διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο. Ἐπιπλέον, τὸ Δοκίμιο θὰ πρέπει νὰ αναπτύσσει μιὰ διακειμενικὴ σχέση ἰσοτιμίας μὲ τοὺς σπουδαίους λόγους, ἐφ' ὅσον σὲ αὐτὴν τὴ στιγμή ἡ ἐρώτηση τῆς γραφῆς ὡς ἀναπληρωματικότητας ἐνώνεται ἡ ἴδια μὲ τοὺς λόγους πάνω στὴ φύση, τὸν πολιτισμό, τὴν πολιτικὴ. Καὶ πραγματικὰ τὸ *Περὶ Γραμματολογίας* ἔχοντας ἀποδείξει τὸ ὅτι τὸ Δοκίμιο εἶναι μεταγενέστερο ἀπὸ τὸ δεύτερο Λόγο, δὲν θὰ καταβάλλει καμιά ἰδιαίτερη προσπάθεια νὰ ἀνιχνεύσει τὴν ἐρώτηση τῆς γραφῆς σὰ νὰ ὑποδηλώνεται αὐτὴ σιωπηρὰ ἀπὸ τὴν ὁλότητα τῆς ρουσσικῆς φιλοσοφίας.

Ὡς μιὰ γενικὴ ἀρχή, προπαρασκευαστικὲς ἐργασίες δόμησης πρέπει νὰ συνοδεύουν κάθε ἀποδομητικὴ πράξη, ἐφ' ὅσον ἡ ἀνάγνωση πρέπει νὰ προτείνει ἓνα μοντέλο τάξης ἔστω καὶ μόνο χάριν τοῦ κλονισμοῦ τῆς τάξης αὐτῆς. Ὅμως, ἂν καὶ αὐτὴ ἡ ἀρχικὴ φάση τῆς δόμησης εἶναι κοινὴ σὲ ὅλες τὶς ἀποδομητικὲς ἀναγνώσεις, ἡ ἀναγκαιότητά της εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο μεγαλύτερη στὴν περίπτωση τοῦ Φαῖδρου καὶ τοῦ Δοκιμίου ἀπὸ ὅπουδήποτε ἄλλου. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ντερντὰ ἀναγκάζεται νὰ καταβάλλει τέτοιες προσπάθειες ἀπορρέει πρωταρχικὰ ἀπὸ τὸ εὐθραυστον τῆς ἱστορίας ποὺ ἀφηγεῖται. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸ ὅτι δὲν ἔχει ἐπαρκεῖς ἀπαντήσεις στὴν ἐρώτηση τῆς «παραδειγματικότητας» τοῦ Ρουσσώ. Ἐὰν ἐπανακατασκευάσουμε τὴν ἱστορία τοῦ λογοκεντισμοῦ, θὰ δοῦμε ὅτι —στὶς «παραδειγματικές» τῆς στιγμὲς— πηδᾷ ἀπευθείας ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα στὸ Δοκίμιο γιὰ τὴν *Καταγωγὴ τῶν Γλωσσῶν* τοῦ Ρουσσώ. Καὶ δὲν εἶναι χάριν βραχυλογίας ἡ κεκτημένης ταχύτητας τὸ ὅτι ὁ Ντερντὰ κινεῖται τόσο συνοπτικὰ ἀνάμεσα στὸ Φαῖδρο καὶ τὸ ρουσσικὸ ὄνειρο μιᾶς καθαρῆς, αὐθεντικῆς φωνῆς. Ἡ «ιδιάζουσα θέση» ποὺ καταλαμβάνει ὁ Ρουσσώ ἀνάμεσα στὸ Φαῖδρο τοῦ Πλάτωνα καὶ τὴν *Ἐγκυκλοπαιδεία* τοῦ Χέγκελ καθορίζεται ἀπὸ τὴν ιδιάζουσα σιωπὴ τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς ἀναφορικὰ μὲ τὴν προτεραιότητα τῆς ὁμιλίας καὶ τὸν παραμερισμὸ τῆς γραφῆς. Ὡστόσο, ὁ παραμερισμὸς τῆς γραφῆς ἀπλὰ «ὑπονοεῖται». Παρ' ὅλα αὐτά, ὁ Ντερντὰ δὲ δείχνει μὲ ποιὸν τρόπο αὐτὸς ὁ παραμερισμὸς τῆς γραφῆς «ὑπονοεῖτο βαθύτατα» τόσο ἀπὸ τὸν Καρτέσιο ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους φιλοσόφους τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς. Ἐπιπλέον, ἡ «ἐποχὴ τῆς μεταφυσικῆς», ποὺ ὁ Ντερντὰ ὁροθετεῖ, διάκειται λιγότερο εὐνοϊκὰ πρὸς τὴ λογοκεντρικὴ θέση, καθ' ὅτι ἐκεῖνες οἱ περιοχὲς στὶς ὁποῖες τὸ ἐρώτημα τῆς γραφῆς ἐγέρθη —ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ γενικὴ γραμματικὴ, τὸ λειβνίτειο σχέδιο τῆς *characteris universalis*— χρησιμοποίησαν ἐνεργήματα προσαρμοσμένα περισσότερο σὲ μιὰ ἐν τῷ γίγνεσθαι γραμματολογία παρὰ σὲ ἓνα μεταφυσικὸ φωνοκεντρισμό. Γιὰ τὸν Ντερντὰ —στὸ βαθμὸ ποὺ ἡ κλασσικὴ ἐποχὴ ἀποτελεῖ τὴ μεγάλη ἐποχὴ τῆς μεταφυσικῆς— εἶναι οὐσιῶδες τὸ ὅτι ἡ λογοκεντρικὴ θέση πρέπει νὰ φαίνεται ἀναμφισβήτητη κυρίαρχος κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς ἐποχῆς. Χωρὶς νὰ μᾶς ἐκπλήρσει, ὁ Ντερντὰ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ προβαίνει πολλὰς φορὲς σὲ ἀμυντικὲς ἐνέργειες. Αὐτὸ γίνεται περισσότερο φανερό ὅταν συζητᾷ τὴν περίπτωση τῆς *characteris universalis* τοῦ Λάιμπνιτς (ΠΓ 142-3/DLG 116-7/OG 78).

Τὰ προβλήματα ποὺ ἡ κλασσικὴ ἐποχὴ θέτει στὴ γραμματολογία καὶ μὲ τὰ ὁποῖα καλεῖται νὰ παλέψει ὁ Ντερντὰ εἶναι πελώρια, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ὅχι μόνο ἀπουσία ἐμφανῶν λογοκεντρικῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ ἓνα κίνημα σκέψης, τὸ ὁποῖο διακόπτει

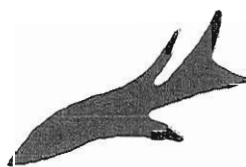
ἢ ἐπιφέρει ἓνα ρῆγμα στὴ μεγάλη «ἐποχὴ» τοῦ λογοκεντρισμοῦ. Φυσικά θὰ μποροῦσε νὰ εἰπωθεῖ ὅτι μιὰ τέτοια ἀπουσία ἐμφανῶν λογοκεντρικῶν κειμένων ὑποστηρίζει τὴν ἀποδομητικὴ ἐπιμονὴ πάνω στὸ προϋποτιθέμενο συμφυὲς τοῦ λογοκεντρισμοῦ στὸ δυτικὸ λόγο, ὅτι ἂν καὶ τόσο πολλές ἐνδείξεις σὲ αὐτὴν τὴν ἐποχὴ θὰ πρότειναν τὸ ἀντίθετο, αὐτὲς οἱ ἐνδείξεις δὲ φανερώνουν τίποτα ἄλλο παρὰ ἐπιφανειακὲς ἢ ἀπατηλὲς μετατοπίσεις καὶ ἡ καταπίεση τῆς γραφῆς συνεχίζει νὰ ὑφίσταται σὲ ἓνα βαθύτερο ἐπίπεδο. Ἡ ἐπενέργεια τῆς καταπίεσης, ὅπως ξέρουμε, εἶναι δυνατότερη ὅταν αὐτὴ λειτουργεῖ ἀνεπιγνώστως. Ἀλλὰ ἐφ' ὅσον ὁ λογοκεντρισμὸς μπορεῖ ὄντως νὰ ἀναδύεται στὴν ἐπιφάνεια ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, μπορούμε νὰ περιμένουμε κάποια ἐξήγηση ἀναφορικὰ μὲ τὸ γιατί κάνει ἐμφανῆ τὴν παρουσία του στὸ λόγο σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις κι ὄχι σὲ κάποιες ἄλλες. Ἐπιπλέον, ἔστω καὶ ἂν δεχθοῦμε ὅτι κάθε γραμματολογικὴ πρόταση εἶναι ἀληθής, ἡ ἀπουσία ρητῶν λογοκεντρικῶν κειμένων θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ παρουσιάζει τὸν Ντεριντά μὲ τεράστιες ἐπεξηγηματικὲς δυσκολίες γιὰ τὸ λόγο ὅτι ὑπάρχουν μόνο ἐλάχιστα πολύτιμα σημεῖα ἀπὸ ὅπου ἡ ἀποδόμηση μπορεῖ νὰ ἀδράξει τὴ λογοκεντρικότητα καὶ νὰ ἀμφισβητήσῃ τοὺς ἰσχυρισμούς της. Συνεπῶς, στὶς ἐρωτήσεις πού ὁ Ντεριντά θέτει —«Ἀραγε γιατί νὰ ἀποδώσουμε στὴν “ἐποχὴ τοῦ Ρουσώ” “παραδειγματικὴ” ἀξία; Ποιὸ εἶναι τὸ προνόμιο τοῦ Ζάν-Ζακ Ρουσώ μέσα στὴν ἱστορία τοῦ λογοκεντρισμοῦ;» (ΠΓ 175/DLG 145/OG 97)— θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ ἀπαντήσουμε ὅτι χωρὶς τὸν Ρουσώ δὲ θὰ ὑπῆρχε οὔτε ἔστω καὶ ἓνα παράδειγμα λογοκεντρισμοῦ ἀνάμεσα στὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Χέγκελ. Πραγματικά, θὰ πρέπει νὰ ἀναρωτηθοῦμε ἂν εἶναι σωστὸ νὰ μιλάμε γιὰ προνόμιο σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο. Χωρὶς τὸ Δοκίμιο, ἡ ἱστορία τοῦ λογοκεντρισμοῦ θὰ ἦταν ἀνεπαίσθητη.

Τὸ *Περὶ Γραμματολογίας* βρίσκει τὸν Ντεριντά σὲ μιὰ κατάσταση ἀσυνήθιστης εὐπάθειας, ἀφοῦ ὁ Ντεριντά ἀντὶ νὰ ἀνακρίνει τὰ συστήματα τῶν ἄλλων, ὁ ἴδιος κατασκευάζει μιὰ συγκεκριμένη θεωρητικὴ δομὴ καὶ ἱστορία ἀπὸ μόνος του, κάτι πού εἶναι ἀναγκασμένος νὰ κάνει ὥστε οἱ πιὸ συγκεκριμένες ἀναλύσεις τοῦ λογοκεντρισμοῦ νὰ μὴν ἔχουν μόνο περιφερειακὴ σπουδαιότητα. Ὅλα τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Ντεριντά τῆς ἴδιας περιόδου μὲ τὸ *Περὶ Γραμματολογίας* σταθερὰ προϋποθέτουν τὴν ὑπαρξὴ τῆς λογοκεντρικῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν προωθοῦν μιὰ οὐσιώδη θεωρήση τῆς συγκρότησης καὶ τῆς ἱστορίας της. Τὰ πάντα προχωροῦν σὰν αὐτὴ ἡ ἱστορία νὰ εἶναι δεδομένη καὶ ὁ ἀποδομητὴς ἀπλὰ νὰ φέρνει μιὰ καθοριστικὴ ἔκφασή της στὸ ἐπίκεντρο τῆς προσοχῆς. Τὸ *Περὶ Γραμματολογίας*, συνεπῶς, λειτουργεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ ὡς τὸ θεμελιῶδες ἔργο, καθὼς ἀναφέρεται στὴν ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ γι' αὐτὰ τὰ δοκίμια μόνιμη καταφυγή. Ὡς ἀποτέλεσμα, ἡ ἐπιστήμη συνιστᾷ ἀναγκαιότητα γιὰ τὴν ἀποδόμηση. Γιὰ τὸν Ντεριντά, ὁ λογοκεντρισμὸς, ὡς ἀπόδοση προνομίου στὴν ὁμιλία, θὰ πρέπει νὰ ἀποτελεῖ πρωταρχικὴ προϋπόθεση δύομισι χιλιάδων χρόνων μεταφυσικῆς σκέψης, ἐὰν ἡ σκέψη τῆς γραφῆς ὡς διαφορά πρόκειται νὰ ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐπιφέρει κάποιο εἶδος ῥωγμῆς στὸ μεταφυσικὸ κλοιό. Ὅπως ἡ διαφορά θὰ πρέπει νὰ εἶναι (ἐννοιολογικά) προγενέστερη τῆς ὄντολογικῆς διαφορᾶς, ἔτσι ἐπίσης τὸ προνόμιο τῆς φωνῆς θὰ πρέπει νὰ εἶναι προγενέστερο τῆς παρουσίας ἐφ' ὅσον ἡ διαφορά ἀποκτᾷ τὴν ἀντι-μεταφυσικὴ τῆς δύναμη

στο βαθμό που απορρέει από —άλλα και εναντιώνεται σε— μια έννοια της μεταφυσικής ή οποια έλκει την καταγωγή της όχι από την παρουσία αλλά —πριν από την παρουσία και ως αίτια της— από το ιδεατό της πλήρους όμιλίας. Όμως, αυτό που ο Ντεριντά, παρά τους μύχθους του, δεν μπορεί να δικαιολογήσει ικανοποιητικά είναι το γιατί το δίπολο όμιλία-γραφή αποτελεί κάτι περισσότερο από μια άπλή αντίθεση μεταξύ πολλών άλλων, γιατί, δηλαδή, θα πρέπει να κατέχει ιδρυτική θέση μέσα στην ιστορία της μεταφυσικής. Είναι σχετικά εύκολο να ακολουθήσουμε τον Ντεριντά στην επίδειξη του γεγονότος ότι το δίπολο όμιλία-γραφή σχετίζεται με το δίπολο παρουσία-απουσία το οποίο ο Χάιντεγκερ θεωρούσε ότι στηρίζει όλη τη μεταφυσική σκέψη. Όμως, δεν είναι διαυγές γιατί το δίπολο όμιλία-γραφή θα πρέπει να αποτελεί την προϋπόθεση της μεταφυσικής παράδοσης και όχι ένα από τα αποτελέσματά της. Ο Ντεριντά φαίνεται —έναντια στους ισχυρισμούς του— να επιβεβαιώνει την άποψη ότι η φωνοκεντρική ερώτηση είναι δευτερεύουσα ή υποδεέστερη από αυτήν της παρουσίας, καθώς εκλαμβάνει την ιδέα της παρουσίας ως προηγούμενη της ιδέας της όμιλίας με το να επιδεικνύει ότι η όμιλία πάντα καθορίζεται ως μια πλήρης παρουσία στον έαυτό της, και είναι συνεπώς μεταφυσική. Είναι δύσκολο να δοῦμε πώς, από αυτή τη θέση ο Ντεριντά μπορεί πειστικά να επεξηγήσει τη λογική προτεραιότητα της όμιλίας σε σχέση με την παρουσία. Το πολύ-πολύ, ή αποδομητική κριτική θα μπορούσε να καλλιεργήσει μια όρισμένη αναποφασιστικότητα πάνω σε αυτήν την ερώτηση. Όμως, ακόμα και έτσι, ο κεντρικός ισχυρισμός ότι ο φωνοκεντρισμός αποτελεί την πρωταρχική προϋπόθεση της έπιστήμης —και η γραφή την πρωταρχική της καταπίεση— θα παρέμενε ουσιαστικά άσθρηκτος.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΠΓ ΖΑΚ ΝΤΕΡΙΝΤΑ, *Περί Γραμματολογίας*, μετ. Κ. Παπαγιώργης (Αθήνα: Έκδόσεις Γνώση, 1990).
- DLG JACQUES DERRIDA, *De la Grammatologie* (Paris: Les Éditions de Minuit, 1967).
- OG JACQUES DERRIDA, *Of Grammatology*, μετ. Gayatri C. Spivak (Baltimore: John Hopkins University Press, 1976).
- ΠΦ ΖΑΚ ΝΤΕΡΙΝΤΑ, *Πλάτωνος Φαρμακεία*, Έκδόσεις Άγγρα, Αθήνα 1990.
- DIS JACQUES DERRIDA, *La Dissémination* (Paris: Éditions de Seuil, 1972).
- D JACQUES DERRIDA, *Dissemination*, μετ. Barbara Johnson (Chicago: Chicago University Press, 1981).

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΤΕΥΧΟΣ 19 – ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2005 – ΤΙΜΗ 12 ΕΥΡΩ

σ. 3 Προλογικό σ. 7 ΣΩΤΗΡΗ ΓΟΥΝΕΛΑ Μνήμη Ζήσιμου Λορεντζάτου σ. 9 ΠΑΝΤΕΛΗ ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗ 'Ο Θεός και ὁ Καίσαρας – 'Επίκαιρο θεολογικό σχόλιο στήν ἐκκλησιαστική κρίση καί στό ζήτημα τοῦ χωρισμοῦ κράτους καί 'Εκκλησίας σ. 22 ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ 'Η θρησκευτική ἀλλοτρίωση τοῦ ἥθους σ. 46 ΓΚΟΡΑΝ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ Στόν ὕφαλο (Διήγημα) σ. 54 ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΜΠΕΤΣΑΚΟΥ Οἱ ἀλληλοπεριχωρούμενες δυνάμεις τῆς ψυχῆς στήν ἀριστοτελική πραγματεία *Περὶ Ψυχῆς* σ. 70 ΣΟΦΙΑΣ Ν. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Διαφωτισμός, «ἀντικειμενική» σκέψη καί ὕλιστικός ἀναγωγισμός σ. 89 ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΚΑΚΟΛΥΡΗ 'Ο Ντεριντά, ὁ Ρουσσώ καί ἡ ἱστορία τῆς μεταφυσικῆς σ. 111 ΓΙΩΡΓΟΥ ΦΡΑΝΤΖΟΛΑ Χαμηλώνει στήν κοίτη, ὑψώνει τίς τέντες καί γράφει κύκλους ἐλαφροῦς (Ἀφήγημα) σ. 117 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΓΑΡΙΤΣΗ 'Η ἀμερικανική ἀτομικότητα καί ἡ ἐγκόσμια ὑπερβατικότητα σ. 135 ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ ΣΤΕΦΑΝΑΚΗ Τὸ μηδέν καί ἡ εἰκόνα σ. 167 ΔΗΜΗΤΡΗ ΒΛΑΧΟΥ 'Ιστορία καί ποίηση: 'Η συνάντησή τους στό ποιητικό ἔργο τοῦ Γ. Σεφέρη σ. 186 ΙΩΑΝΝΗ ΛΕΒΕΝΤΟΠΟΥΛΟΥ 'Ενας ἐντοπισμός τῆς ποίησης τοῦ 'Οδυσσέα Ἐλύτη σ. 193 ΔΗΜΗΤΡΗ Α. ΣΕΒΑΣΤΑΚΗ Ὑπώνυμο ἢ ὑπερώνυμο; σ. 196 Ποίηση τῶν Ε. Πάουντ, Χ. Κρέην, Γ. Γεφτουςένκο, Κ. Ρέξροθ σ. 207 ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΥ Δύο ποιήματα σ. 209 ΝΤΑΝΤΗΣ ΣΙΔΕΡΗ-SPECK Τὸ ἔλατο, τὸ ἔλατο – in memoriam P.S. (Ἀφήγημα) σ. 212 ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΑΚΗ Μεταγλωσσικοὶ λογισμοὶ καί διαλογισμοὶ στήν ποίηση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ σ. 224 ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΔΟΪΚΟΥ 'Ο κινηματογράφος καί ἡ ὑπέρβαση σ. 230 ΑΓΓΕΛΟΥ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ 'Η 'Ελλάδα εἶναι μία (σὰν τίς ἄλλες) σ. 233 ΧΑΡΤΙΝΗ ΑΥΛΑΙΑ – ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ (Βασίλειος Μπετσάκος, Βασίλης Νιτσιάκος, Χρῖστος Παπαγεωργίου, Ἰσίδωρος Ζουργός, Κωνσταντῖνος Ἰωαννίδης, Στέλιος Λουκᾶς)

Τὸ παρὸν τεῦχος κοσμεῖται ἀπὸ χαρακτηριστικὰ ἔργα ζωγραφικῆς καί ἓναν σημαντικὸ ἀριθμὸ ἀπὸ παραστάσεις πού ἀνήκουν στό σύνολο «Jazz» τοῦ Henri Matisse.

ΙΝΔΙΚΤΟΣ ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ: ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΕΛΙΤΖΑΝΙΔΗΣ – ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ – ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ,
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ, ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΙΝΔΙΚΤΟΣ Α.Ε.Ε.Β.Ε. – ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΕΡΗΣ
ΙΕΡΕΜΙΑΔΗΣ – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΓΙΑΡΜΕΝΙΤΗΣ – ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΥΧΝΙΑ ΥΙΟΙ Θ. ΒΓΟΝΤΖΑ
Ο.Ε. – ΣΥΝΔΡΟΜΗ 4 ΤΕΥΧΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 48 ΕΥΡΩ – ΦΟΙΤΗΤΩΝ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ: 40
ΕΥΡΩ – ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: 75 ΕΥΡΩ – ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ, ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ, ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΙΝΔΙΚΤΟΣ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΚΑΛΛΙΔΡΟΜΙΟΥ 64, 114 73 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.82.51.889, 210.88.38.007, FAX: 210.82.15.389 e-mail: indiktos@indiktos.gr

ISSN: 1106-9279